

Skaitiniai

5

klasei

1 dalis

Laikinas,
sutrumpintas,
nespaltotas
PRANAŠAS



Stepas Eitminavičius
Dangira Nefienė
Jurga Sadauskienė

Skaitiniai

5 klasė

Laikinas,
sutrumpintas,
nespalvotas
PRANAŠAS



Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2016

UDK 821.172-82(075.3)
Ei-175

Redakcinė kolegija: Jurga Dzikaitytė,
Dainora Eigminienė Darius Kuolys,
Aušra Martišiūtė-Linartienė, Gytis Vaškevičius

© Autoriai, 2016

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016

ISBN 978-609-425-180-1

Mieli penktokai, mielos penktokės,

jūsų rankose ypatinga knyga – pirmasis literatūros vadovėlis. Pirmąjį literatūros vadovėlį turėjo ir jūsų seneliai, tėvai, broliai ar seserys. Paklausti greičiausiai mielai apie jį papasakos. Dabar tokį vadovėlį turite ir jūs.

Vadovėlis svarbus tuo, kad mokys mąstyti apie sudėtingus dalykus, tyrinėti literatūros kūrinius, suprasti tų kūrinių veikėjus, o svarbiausia – pažinti save.

Pavartykite vadovėlį – jame rasite daug Lietuvos ir užsienio rašytojų kūrinių ar jų ištraukų, žinių apie rašytojus. Be to, pastebėsite, kad prie tekstų gausu užduočių ir klausimų, nuotraukų ir iliustracijų.

Kiekviena vadovėlio tema pradedama trumpučiu įvodu. Prieš pradėdami skaityti kūrinį, susipažinsite su jo autoriumi, sužinosite kelis svarbiausius jo gyvenimo faktus. Tam, kad nauja informacija ir jūsų mintys neišsilakstytų, kartkartėmis stabtelėsite ir apibendrinsite, rašysite rašinius apie perskaitytus kūrinius arba patys tapsite rašytojais. Kadangi apie literatūrą mokysitės kalbėti rimtai, vadovėlio parašėje ir knygos gale yra sąvokų žodynėlis.

Dabar turbūt norėtumėte pasiteirauti, apie ką gi tas vadovėlis pasakos? Pirmiausia apie rašytojų ir jų knygų veikėjų vaikystę. Apie žaidimus, atradimus, apie draugystę ir apie išbandymus, skaudžius įvykius, kurie netikėtai subrandina, apie tai, kad nėra didelių ar mažų dalykų – svarbiausia, kad jie būtų prasmingi.

Paskui ateis metas tyrinėti pasakėčias, minti mįsles ar minkles, linksminti vieni kitus anekdotais. Parodysime ir tai, kaip galima žaisti žodžiu, tik svarbu, kad jis neužgautų ir netaptų beprasmiškas.

Mėgstate keliauti? Pirmyn į kelionę su pasakomis. Tik negalvokite, kad pasakoms esate per dideli. Pasakomis domisi ir suaugusieji.

Galiausiai susipažinsite su nuotykiautojais – su tais knygų veikėjais, kuriems kažkas nutinka. Nutinka ir tada kartu su knygos veikėjais neri ieškoti lobio arba išsiruoši į žygį, susiduri su netikėtais pavojais, supranti, kas yra tikras draugas. NuotykiAUDAMAS išmoksti pasirūpinti kitais ir supranti, kas iš tiesų svarbu ir vertinga.

Žinoma, atkreipiame dėmesį, kad vadovėlis ne tik pasakos. Jis kalbina ir jus – prašys papasakoti apie save, raiškiai perskaityti, atpasakoti, išreikšti savo nuomonę, dalyvauti diskusijoje ar ginče. Juk tikėtės, kad pokalbis apie literatūros kūrinius ir jų veikėjus bus gyvas ir įdomus, kad išmoksitės pateikti taiklių klausimų, tinkamai apibendrinsite, išdrįsite abejoti ir klysti, džiaugsitės tuo, ką išmokote.

1

Vaikystės patirtys: nuo Tavęs daug priklauso



*Visa ko pradžia yra ten, toli vaikystėje, kur
žmogus pirmą kartą supranta, kad pasaulyje jis
gyvena ne vienas.*

Just. Marcinkevičius

**Vaikystė patirtys: kai žaidžiame, ieškome, nustembame,
išgirstame save ir kitus**

Ar kada susimąstėte, kokie žodžiai jaukiai rikiuojasi prie žodžio *vaikas*. Gal vaikas yra tas, kuris daug *veikia*, o gal tas, kuris *vaikosi*? Jei pažvelgtume kitaip, greta atsirastų ir *mažas*, pas-
kui – *auga*, daug *mokosi*, padūkusiai *šėlioja*, *bėga*, vis *klausia*...

Kai kuriems rašytojams vaikai tampa tokie svarbūs ir tokie įdomūs, kad jie ir rašo tik apie vaikus ir tik vaikams. O tie, kurie negali nerašyti suaugusiems, vis tiek ką nors ima ir parašo vaikams.

Rašydami jie pirmiausia prisimena savo vaikystę – iš ten atsineša nepaprastai daug šviesos arba liūdesio. Dėl to jiems rūpi pasergėti, kad vaikai neužsižaistų ir užaugtų dorais žmonėmis.

Kai skaitysite šio skyriaus kūrinius ar jų ištraukas, išsitraukite vaikystės nuotraukas, pasisodinkite šalia mamą ar tėtį, paprašykite, kad jie pasakotų apie jus ir apie save. Įdėmiai klausykitės. Gal klausysitės, klausysitės, o užaugę rašysite vaikams?

Jonas Biliūnas

O jaunosios dienos mano!

*Kaip melsvam ore gervės nykstat jūs,
tiktai ką pasirodžiusios...*



1879–1907

Daraktorius –
slapta steigty
ir išlaikytų
kaimo mokyklų
mokytojas
spaudos
draudimo
laikotarpiu.

Senoje sodyboje Niūronių kaime netoli Anykščių daugiau nei prieš pusantro šimto metų gimė Jonas Biliūnas. Jis buvo paskutinis vaikas, gimęs gausioje pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Tėvai jam išrinko Jono vardą. Kol nuvežė į Anykščių bažnyčią krikštyti, pravažiavo pakeliui net penkis iš medžio išdrožtus ir į koplytstulpius įkeltus šventuosius Jonus, tarsi laiminančius būsimojo rašytojo prasidedančią gyvenimo kelionę.

Mokytis pradėjo pas kaimo daraktorių, kurį kartu su kitais Niūronių ūkininkais išlaikė ir Biliūnai. Spaudos draudimo laikotarpiu ir Biliūnų sodyboje lankydavosi knygnešiai, nes tėvai skaitė ir slėpė knygas. Vėliau J. Biliūnas rašė planuodamas savo kūrinį „Kūdikystės sapnai“, kaip kartą motina slėpė tėvo knygas krosnyje. Tėvai buvo šviesūs žmonės, todėl norėjo, kad vaikai mokytųsi gimtąja kalba ir nepakluso caro valdžios norui nutautinti.

Mylėjo J. Biliūnas savo tėviškę, iš jos turėjo išvykti mokytis į Liepojos gimnaziją, bet visam gyvenimui tėviškė liko labai brangi. Jis buvo vos 14 metų, kai mirė abu tėvai ir juo ėmė rūpintis broliai, kurie norėdami išpildyti mirštančio tėvo valią reikalavo, kad Jonas taptų kunigu. Šis nepakluso broliams – gal nesijautė turįs pašaukimą kunigauti, gal norėjo savo gyvenimo kelią rinkis pats. Broliai supyko ant nepaklusnaus brolio, atsisakė mokėti už jo mokslą, todėl viskuo turėjo rūpintis pats Jonas. Jis nuo vaikystės buvo silpnos sveikatos, jam nuolat stigo pinigų ne tik aprangai, bet ir maistui. Tokios gyvenimo sąlygos dar labiau susilpnino jo sveikatą ir J. Biliūnas susirgo XIX amžiuje nepagydoma liga – džiova.

Jono Biliūno
muziejus
Niūronyse, rašytojo
gimtajame name



Brolių pyktis atlėjo, jie pradėjo rašyti laiškus, leido Jonui parvažiuoti į tėviškę atostogauti. Taigi, J. Biliūnas broliais susitaikė ir vėl lankydavosi gimtinėje.

J. Biliūnas mokėsi Dòrpto, Leīpcigo, Ciùricho universitetuose, pavasarį ir vasarą grįždavo į tėviškę, aplankydavo brolių šeimas, žaisdavo su jų vaikais. Rašytojas rašė: „Visur graži prigimtis, bet savajame krašte jinai maloni, brangi, gaudina širdį.“ Čia ant Beržų kalnelio mėgo leisti laiką, čia atgijo vaikystės prisiminimai, sugulę į rašytojo apsakymus.

Gyveno J. Biliūnas 28 metus. Sukūrė kūrinių, kurie tapo skaitomi lietuvių vaikų daugiau nei šimtą metų. Tai vieni svarbiausių kūrinių apie vaikystę, skaityti tėvų ir senelių. Skaitomi iki šiol, iš jų semiamasi išminties. Apsakymuose rašytojas tarsi klausia mūsų, ar galima skriausti silpnesnį, negerbti senatvės („Kliudžiau“, „Brisiaus galas“), kaip gyventi netekus tėvų („Joniukas“). Šiuos apsakymus skaito vaikai, o paaugę susipažįsta su kitais J. Biliūno kūriniais: „Laimės žiburiu“ (pasaka apie nesavanaudišką laimės siekimą), apysaka „Liūdna pasaka“ (apie lietuvių valstiečių sukilimą prieš caro valdžią) ir kt.

J. Biliūnui rūpėjo skriaudžiamųjų likimai, atjauta, dėmesys silpnesniam, vaikui ar senam žmogui, našlaičiui. Jei žmonės būtų jautresni, vienas kitą užjaustų, ištiestų pagalbos ranką, pasaulyje būtų mažiau skausmo ir neteisybės – tai teigia Jono Biliūno kūriniai.

Jau sunkiai sirgdamas J. Biliūnas skubėjo rašyti, kad pasakytų, ką jaučia ir kaip svarbu teisingai, kilniai, tauriai elgtis vieniems su kitais. Jo kūriniai labai paveikūs, jaudinantys, įtikinantys.

Mirė rašytojas 1907 metais Zakopānėje (Lėnkijoje), ten, kur gydėsi. Ten ir buvo palaidotas. Savo testamentiniame eilėraštyje jis



Jonas Biliūnas su žmona Julija Janulaityte

išreiškė valią būti palaidotas gimtinėje, kad „matytų kapas sodžių, kūdikėlis kur užaugau“, todėl 1953 metais lietuvių rašytojai gerbdami J. Biliūno valią perlaidojo Biliūno palaikus ant Liūdiškių pilialaknio netoli Anykščių.

Klausimai ir užduotys

1. Pažiūrėkite dokumentinį filmą „Jonas Biliūnas“ (režisierius R. Verba). Ar jus sudomino J. Biliūno gyvenimo istorija? Kuo?
2. Išsiaiškinkite iš „Lietuvių vardų kilmės žodyno“ (sud. K. Kuzavinis, B. Savukynas), ką Jono vardas reiškia ir ką reiškia jūsų vardai. Pasiklauskite tėvų, kodėl jums duoti tokie vardai.
2. Grįžęs iš tolimų kelionių į tėviškę J. Biliūnas labai džiaugdavosi. J. Biliūno meilę tėvynei, tėviškei rašytojas R. Granauskas neranda su kuo palyginti: „Bet pirmiausia jam reikėjo Lietuvos. Kartais mes sakom: „Jis mylėjo iki kraujo.“ Ir visi suprantam, jog tai metafora, vaizdingas posakis, kitaip sakant – hiperbolė. Tačiau Biliūno tėvynės meilės, gimtinės meilės tiesiog nerandu su kuo palyginti.“ Pagalvokite, ką galite pasakyti apie savo tėviškę. Kas yra jūsų tėviškė. Surenkite klasėje diskusiją.
3. Šiuo metu J. Biliūno tėviškėje įrengtas muziejus, kuriame išsaugota rašytojo vaikystės aplinka. Muziejininkai pasakoja, kad parvažiudamas į tėviškę J. Biliūnas brolių vaikams atveždavo saldinių ir prašydavo neišmesti popieriukų. Ant jų užsirašydavo savo mintis, žodžius ir dėdavo į stalčiuką. Kodėl rašytojui buvo svarbu užsirašyti savo mintis? Ar jums kyla minčių, kurias norėtumėte užsirašyti. O gal ir jūsų šeimoje yra saugomi svarbūs, prisiminimus keliantys daiktai. Glaustai aprašykite saugomą šeimos relikviją.
4. Susikurkite savo „Gerų minčių užrašų knygelę“, joje užsirašykite Jums kylančias mintis, klausimus, jums svarbias, įdomias kitų pasakytas mintis.
5. J. Biliūnui buvo svarbios vaikystėje motinos dainuojamos dainos, sekamos pasakos. Kai tik mama imdavo dainuoti apie garnį, jis liaudavosi verkęs ir šypsodavosi. Kokie pasakojimai, kokia muzika yra svarbūs jums?

Susipažinę su J. Biliūno asmenybe, atidžiau panagrinėsime apsakymą „Kliudžiau“, aptarsime pagrindinį įvykį, aiškinsimės poelgio priežastis ir svarstysime, kaip šis poelgis paveikė pasakotoją.

Apsākymas – tai nedidelės apimties literatūros kūrinys, kuriame paprastai vaizduojamas vienas įvykis, o pabaiga būna netikėta.

JONAS BILIŪNAS. Kliudžiau

Tai buvo nedidelė balta katytė. Jos menkas suliesėjęs kūnelis visas drebėjo nuo šalčio ir baimės: jos plaukai, lietaus sušlapinti ir purvais apskretę, visi kabėjo sustirę ir pasišiaušę. Radau aš ją lauke, patvory pritūpusią, susirietusią, nelaimingą. Mane pamačiusi, ji taip gailestingu balsu sumiaukė ir pažiūrėjo akimis, kuriose švietė ir baimė, ir viltis. Ji buvo dar visai visai jaunutė, bet tokia sudžiūvusi! Gal ją atėmė nuo jos motinos žmonės, gal jie pirma norėjo ją įdėti maišiukan ir, nunešę į upę, įmesti vandenin, bet paskui atnešė laukan, pametė patvorin, kad ji neberastų namų ir nudvėstų badu: žmonėse jau nebebuvo jai vietos, gal jau nebe pirmą dieną ji čia išalkusi ir sušalusi tupi...

Bet kas man darbo? Juk ji niekam nereikalinga...

Ir aš apsidžiaugiau, kaip apsidžiaugia, pamatęs kiškį, medėjas. O aš juk juo buvau apsitaisęs. Ant pečių turėjau persidėjęs lanką, rankoj nešiaus strėlas: maniau esąs tikras Amerikos tyrliukų gyventojas, Kuperio aprašytas. Nors buvau tik antros klasės mokinys, tačiau jaučiaus milžinas esąs, kuris, rodės, ir vilkų būrį susitikęs, neišsigastų.

O čia buvo tik maža sudžiūvusi katytė...

Atmatavęs dešimtį žingsnių, atsistoju, nusiėmiau nuo pečių lanką, įtempiau strėlą ir pradėjau taikinti. Liūdnomis akimis žiūrėjo į mane nelaimingas gyvulėlis, tarsi klausdamas, ką aš darau... ir laukė.

Strėla sudzimbė ore, ir pamačiau, kaip katytė staiga pervirto kūlio, skaudžiai skaudžiai sumiaukė ir pradėjo stirenti kojų tėmis...

Kliudžiau. Kaip tikras medėjas prilėkiau artyn, bet ūmai pajutau širdyje šaltį ir apsistoju nustebęs: katytės veidas buvo neapsakomo skausmo pervertas, akys primerktos; ji iš visos dar likusios galios pasistengė atsistoti ant pirmutinių kojų ir pradėjo šliaužti, vilkdama žeme savo kūnelį: kartu vilkosi įlindusi jos krūtinėn strėla, o iš žaizdos dideliais juosvais lašais lašėjo ant smėlio sukrekęs kraujas.

Nusiminęs, nebežinodamas, ką daryti, atžagaria ranka numečiau lanką ir strėlas ir neatsigręždamas parlėkiau namo. Širdyje jaučiau skausmą ir sunkumą: tarsi didelė didelė našta slėgė krūtinę.

Tik trečią dieną drįsau išeiti laukan: katytė gulėjo aukštiekninka, nebegyva. Čia pat prie jos buvo numesti lankas ir strėlos. Nutvėręs nuo žemės, lanką ir strėlas sulaužiau į šipulius ir toli išmėčiau po lauką. Tik nedrįsau išimti strėlos, kuri buvo įsisiurbusi katytės krūtinėn ir dabar stypsojo atsikišusi.

Tai buvo vienintelis mano gyvenime šūvis. Bet laimingas: aš jį lig šiolei dar tebe-nešioju savo krūtinėje...

Klausimai ir užduotys

Veikėjas – asmuo ar daiktas, veikiantis literatūros kūrinyje.

Pagrindinė mintis – tai, ką svarbaus, reikšminga autorius nori pasakyti kūriniu, ką skaitytojas suvokia, jį perskaitęs.

1. Kodėl jaudina šis pasakojimas? Kokius klausimus jis kelia?
2. Kas yra kūrinio veikėjas? Kokio jis amžiaus?
3. Kuo jis įsivaizduoja esąs? Kur jis susiruošė?
4. Kokį taikinį veikėjas atranda? Suraskite svarbiausius žodžius, kuriais pasakotojas apibūdina gyvūnėlį. Kuo berniuko taikinytis yra išskirtinis? Kokiomis akimis katytė žiūri į šaulį? Ko ji tikisi? Pacituokite kūrinį.
5. Kodėl veikėjui negaila katytės?
6. Koks yra pagrindinis apsakymo įvykis? Kodėl jis sukrečia veikėją?
7. Kaip vaikas jaučiasi po taiklaus šūvio? Kodėl?
8. Kaip įvykis pakeičia veikėją? Kodėl šūvis vadinamas laimingu?
9. Koks yra apsakymo pasakotojas? Kas jį sieja su apsakymo veikėju? Kaip manote, kodėl pasakotojas nutarė kitiems papasakoti šią vaikystės istoriją?
10. Kokia yra pagrindinė apsakymo mintis? Kuo ji svarbi mums šiandien? Kodėl J. Biliūnas pavadina apsakymą „Kliudžiau“?

Kūrybinė užduotis

Pamėginkite sukurti savo apsakymą: pasirinkite įsimintiną įvykį, veikėjus, sugalvokite netikėtą pabaigą, kuri paveikia pagrindinį veikėją, duokite apsakymui tinkamą pavadinimą. Kokia jūsų apsakymo pagrindinė mintis?

Apibendriname

1. Skaitytame J. Biliūno kūrinys kalbama apie vaikystę. Kuo ji panaši į jūsiškę ir kuo skiriasi?
2. J. Biliūno kūrinuose dažnai kalbama apie skriaudą – berniukas nušauna, kaip jam atrodo, nebereikalingą katytę, tetulė nepasigailėdama muša Joniuką, motutė išgena su šluota iš namų berniuką. Pasvarstykite, ar tie žmonės tikrai neturėjo galimybės elgtis kitaip? Ar rašytojas pateisina tokių žmonių elgesį?
3. Duokite pavyzdžių, kada pasakotojas ne tik pasakoja istoriją, bet ir vertina veikėjų poelgius, kartu džiaugiasi ir liūdi, kartais užjaučia ir piktinasi. Kuo jums artimas, patrauklus pasirinktas pasakotojas?

Pasvarstykime

1. Kodėl kartais džiugias dienas užtemdo liūdesys?
2. Ar reikia skaityti kūrinius, kuriuose kalbama apie mirtį?
3. Palyginkite savo ir J. Biliūno aprašytą vaikystę. Ko daugiau pastebite panašumų ar skirtumų?

Apie ką norėtumėte papasakoti?

Pasakojimas – tekstas, kuriame nuosekliai pasakojami realūs ar įsivaizduojami įvykiai.

Kai norime apie ką nors pasakoti, turime ir aprašyti, ir samprotauti. Mokykimės. Štai penktokai ruošiasi pasakojimams iš savo patirties. Norėdami, kad pasakojimas nebūtų nuobodus, turime pasistengti.

Reikia sugalvoti įdomų siužetą. Nuo ko viskas prasideda, kokia intriga užsimezga, kokioje aplinkoje visa tai vyksta, kokie veikėjai dalyvauja, ką jie jaučia, kokios mintys sukasi jų galvose. Kaip ir kodėl taip jaučiasi pats pasakotojas?

Tema: „Šviesus mano vaikystės prisiminimas“.

Įžanga: Vieną vasaros vakarą kalbėjomės su tėveliais apie matytą filmą apie Afriką. Man tame filme buvo įdomiausi žvėrys: liūtai, tigrai, žirafos. Tiesa, gyvų jų neteko matyti. Mama pasiūlė nuvykti į zoologijos sodą ir pasižiūrėti.

Temos plėtojimas: Sunkiai tą vakarą sekėsi užmigti. Galvoje vis sukosi mintys apie rytdienos kelionę. (Kokios mintys? Kokį sapną sapnavai? Kas vyko ryte?...)

Zoologijos sode įdomiausia buvo stebėti liūtus. (Kaip jie atrodė? Ką veikė? Kas ir kodėl buvo įdomu?)

Pabaiga: Gera prisiminti pirmąją kelionę į zoologijos sodą. Tai šviesus vaikystės prisiminimas, nes visa šeima keliavome kartu, daug pamatėme ir smagiai leidome laiką.

O dabar pasirink vieną iš pasiūlytų temų arba sugalvok savo ir pasiruošk papasakoti draugams apie savo vaikystę. Nepamiršk, kad ne tik pasakoti reikia, bet ir apibūdinti (aprašyti) daiktus, žmones, aplinką, samprotauti.

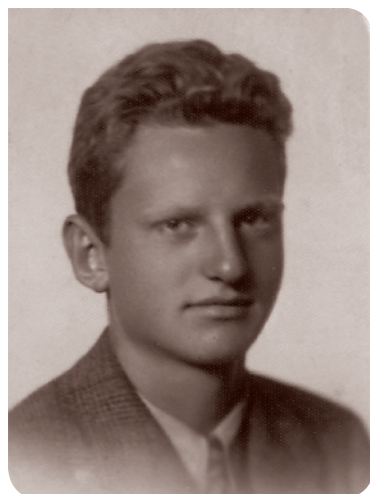
1. Mano mamos / tėčio vaikystės prisiminimas.
2. Mamos dainuojamos lopšinės pačios gražiausios.
3. Vaikystės nuotykis, kurio negaliu pamiršti.
4. Vaizdas, kurį matau pro langą.
5. Medis mano sode.
6. Mano vaikystės žaislai.
7. Skaniausias vaikystės saldumynas.
8. Gera gauti lauktuvių.
9. Kartais ir vaikai verkia.



Ir nuo vaikų poelgių daug kas pasaulyje priklauso

Julius Kaupas (1920–1964) gimė Kaune.

Mokėsi Kauno jėzuitų gimnazijoje, Vytauto Didžiojo universitete Kaune, Tiubingeno ir Fribūro universitetuose studijavo mediciną ir filosofiją, literatūrą. Pirmuosius kūrinius – „Stirniuką“, „Tris karalius“ parašė per Antrąjį pasaulinį karą, kai Lietuva buvo Vokietijos okupuota. Baigiantis karui pasitraukė iš Lietuvos, gyveno Vokietijoje, JAV. Sukūrė pasakų rinkinį „Daktaras Kripštukas pragare“, kuriame persipina gimtojo Kauno realybė ir išmonė. „Stirniuko“ veiksmas vyksta Krėvos pilyje.



Skaitydami Juliaus Kaupo sukurtą pasaką „Stirniukas“ aptarsime joje vaizduojamus istorinius laikus, veikėjus, pagrindinį įvykį. Aiškinsimės, kuo veikėjo pasirinkimas yra svarbus jam, bendruomenei, Lietuvos istorijai. Palyginsime J. Kaupo ir J. Biliūno veikėjus, jų poelgius.

Senųjų laikų padavimas

Iš gatvės pilis atrodo pilka ir didelė kaip baisus žvėris. Drąsutis žingsniuoja palei pat pilies tvorą, braukdamas ranka per stambius, spalvotus jos akmenis.

Gatve nudarda barškantys vežimai, tarpuvartėse stovi senos moterys, įsisupusios į tamsias skaras, o kartais bum! ba! bum! pražygiuoja būrelis kareivių su ilgais ir blizgančiais kalavijais.

Ties didžiaisiais pilies vartais stovi du barzdoti sargybiniai, pasirėmę ant ilgų iečių, ir kai Drąsutis nori įeiti į kiemą, vienas jų ištisia šarvuotą ranką skersai vartų.

– Kur lendi, vaike? – piktai klausia jis.

– Pas Raudį, – atšauna Drąsutis.

– Pas arklidžių prižiūrėtoją, – paaiškina antrasis sargybinis su dideliais ūsais. –

Tegu eina...

Drąsutis įsmunka į kiemą ir girdi, kaip rudaūsis sargybinis juokiasi:

– Jis irgi mat gydytojas, o jo ligonis, matai, ten pievelėje guli, – ir jis girdi skambų, linksmą sargybinio juoką, o atsisukęs mato ir kito sargybinio juodas akis, piktai iš padilbų jį sekančias.

Keli ginkluoti kariai kažką kuždasi, susibūrę į ratelį kiemo pakraštyje, kartas nuo karto mesdami aplink nepasitikintį žvilgsnį. Tarp jų mato jis ir savo tėvelį ir tuoj įspėja, apie ką jie šneka: jie šneka apie gandą. Tas gandas jau seniai sukrėtė visą miestą kaip griaustinis:

Drėgnam Krėvos rūmų rūsy buvo numarintas kunigaikštis Kęstutis. Vytautas dar tebekalėjo, surakintas grandinėmis, bet ir jam rengė žiaurią mirtį.

Ir Drąsutis liūdnei žiūri į nejaukius pilies langus, tamsius ir juodus.

Jis visa tai išgirdo tik vakar, kai visiems sėdint prie židinio atėjo Milda, paties Vytauto tarnaitė, ir susijaudinusi ėmė pasakoti. Bet tada buvo jau vėlu ir Drąsutį nuvarė gulti. O jis dar ilgai vartėsi lovoje neužmigdamas ir žiūrėjo į tamsius šešėlius, slankiojančius lubose. Už sienos tyliai spragsėjo židinys, o jo šviesos pluoštai, panašūs į šviesias garbanas, skrido pro langą ir skendo tamsiai mėlyname danguje.

Vytautą jis gerai pažįsta. Pati Milda jį vieną kartą supažindino, kai Vytautas tvirtu žingsniu vaikštinėjo po kiemą, net tamsūs jo plaukai pleveno vėjuje. Drąsutis tuomet prašė, kad ir jį paimtų į koki nors didelį karą. Vytautas ilgai juokėsi, žiūrėdamas į jį rudomis ir giliomis akimis, ir prižadėjo būtinai paimti.

Drąsutis, apžvelgęs kiemą, tuoj pastebi savo sergantį stirniuką. Stirniukas šildosi saulėtoj pievelėj ištiesęs laibas kojas ir pakėlęs galvą žiūri į jį šviesiom akim.

Drąsutis atsisėda šalimais ant minkštos žolės ir klausia, ar nenusibodo jam vienam. Stirniukas liūdnai linguoja galvą ir rodo, kad jam labai nusibodo.

– O aš tau, stirniuk, vaistų atnešiau. – Ir jis, ištraukęs iš odinio maišelio saują džiovintų žolelių, kiša prie drėgno jo snukučio. Bet stirniukui, matyt, vaistai neskanūs, ir jis pauostęs kreipia galvą į šalį.

Drąsutis dairosi aplink nežinodamas, ką daryti. Staiga pamato, kaip pro pilies vartus įeina Milda. Jos šviesios garbanos skęsta mėlynoj skaroj; ji lydi pačią kunigaikštienę. Drąsutis jau norėjo bėgti pas Mildą ir pasiskųsti, kad stirniukas nori sirgti ir vaistų neėda. Bet vėl susilaikė pamatęs, kad jas lydi piktasis sargybinis.

Vakar, gulėdamas lovoj, jis girdėjo tylų tėvo ir Mildos pašnekesį ir suprato, kad Milda eis aplankyti Vytauto. Turbūt jį lankyti pavojinga, nes tėvo balsas skambėjo



Krėvos pilis

lyg atkalbinėjamai, o Milda vis tvirtai jam atsakinėjo ir tik paklausė, ar jau viskas paruošta. Jis toliau nebegirdėjo, nes greit užmigo, įsižiūrėjęs į lubose slankiojančius šešėlius ir į gilų, nuostabiai mėlyną dangų. Milda įeina į pilį.

Drąsutis glosto švelnų stirniuko kailį.

– Na, gydytojau, kaip laikosi tavo ligonis? – taria kažkas užpakaly jo, ir jis atsiskęs mato besišypsantį Raudžio veidą. – O stirniukas, žinai, vis linksmesnis darosi, turbūt gerai tu jį gydai. Kai visai pasveiks, aš tau jį padovanosiu. Žinoma, jeigu tik tu būsi geras...

O, žinoma, Drąsutis bus geras! Jis darys viską, kad tik įtiktų Raudžiui. Ir jis vos nekrykštuoja iš džiaugsmo: jis parsives stirniuką namo, stirniukas galės būti prie stalo. Drąsutis pats jį šaukštu penės. Ir miegos jie vienoj lovoj, apsikloję antklodėm ir pasidėję galvas ant minkštos pagalvės.

Tai bus gera!

Jis stipriai apkabina saulės nušviestą stirniuko kaklą ir mato, kaip ant stirniuko nukrenta tamsus šešelis, lygiai toks, koks vakar svyravo lubose. Tai piktasis sargybinis priėjęs artyn užstoja jiems saulę.

Jis ima šnekėtis su Raudžiu, įsirėmęs ranką į šoną.

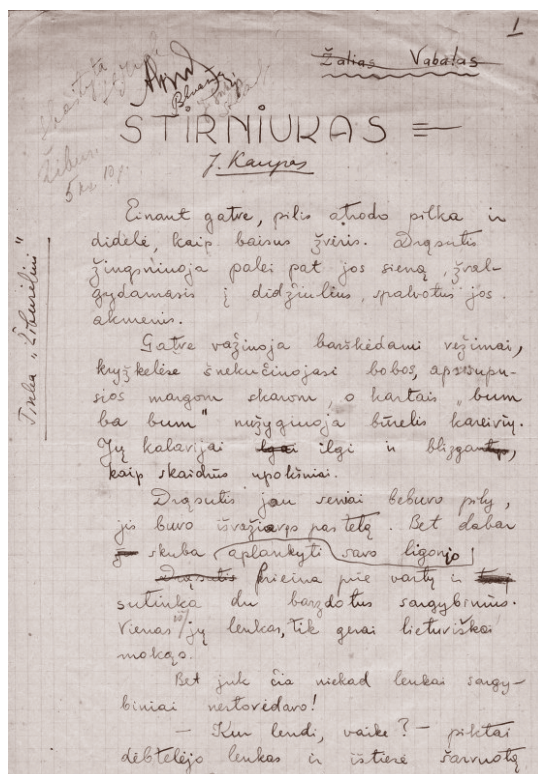
Vaikas nedaug tesupranta, bet tuoj pastebi, kad jie nemyli Vytauto. Jie net džiaugiasi, kad Vytautas sėdi kalėjime. Kaip bloga, kad Raudis yra Vytauto priešas!

Ir Drąsutis su stirniuku ima žvalgytis po pilies kiemą. Jie mato daug įdomių dalykų: kaip žvangindama ginklus pasikeičia sargyba, kaip kalvis kausto arklį, pakėlęs vieną jo koją. Bang! bang! skamba kūjis, atsidaužęs į kietą pasagą. O ten šauklys ruošiasi išjoti. Jis laiko nerimstantį žirgą už pavadžio ir kalbasi su pilkai apsirėdžiusiu kareiviu. O ten, visai kitoj kiemo pusėj, šūkauja sargybiniai, susėdę prie medinio stalo, ir garsiai dainuoja.

Drąsutis giliai giliai įsiklauso į jų dainą ir jam kažkodėl pasirodo, kad visą kiemą užplūsta nekantri laukimo nuotaika.

Staiga atsidaro ažuolinės pilies durys. Pro jas skubiai išeina kunigaikštienė. Kartu išeina ir Milda, smarkiai įsisupusi į mėlyną skarą, ir tvirtais žingsniais žengia per kiemą.

Drąsutis bėga artyn prie Mildos, norėdamas jai įskusti stirniuką, bet staiga pastebi, kad jos plaukai nebe šviesūs, o juodi ir atrodo kaip tamsūs šešėliai, plevėsuoję iš po mėlynos skaros. Berniukas sustoja ir nustebęs žiūri į Mildos akis, rudas ir gilius lyg du tamsūs gintarai.



J. Kaupo Stirniuko
rankraštis, fragmentas

Ir jis pastebi, kad tai ne Milda, bet jos rūbais persirėdęs Vytautas.

Vytautas pažino Drąsutį ir kilstelėjo ranką, kad tylėtų. Po to ramiai nuėjo tolyn, dar stipriau įsisupęs į skarą.

Niekas jų nestabdo. Bang! bang! rūpestingai kausto kalvis arklį, o sargybiniai dar garsiau dainuoja ir šūkauja, pasirėmę alkūnėmis į stalą.

Tik jo tėvas stovi su būreliu kareivių jau arčiau vartų, visi įtemptai padėję rankas ant kalavijų rankenų ir, rodos, saugančiu žvilgsniu stebi Vytautą, pasiruošę jį ginti.

Drąsutis tebestovi sustingęs kaip medinė statulėlė.

Jis niekaip negali suprasti, kodėl Vytautas išeina iš kalėjimo, apsigaubęs Mildos skara. Vytautas juk dabar laisvas, jis išvaduotas!

Piktasis sargybinis, visą laiką vaikščiojęs su Raudžiu po kiemą, staiga sustoja ir rodo šarvuota ranka į besitolinantį Vytautą, kažko klausdamas. Jam, matyt, kažkas krito į akį.

– Sakyk, Drąsuti, ar Milda ten eina? – perspėjančiu balsu klausia Raudis. Drąsutis krūpteli. Jis neaiškiai nujaučia, kad turi pasakyti, jog tai Milda. Jei jis taip pasakys, jis padės Vytautui pabėgti, bet Raudis to jam niekad nedovanos. Jis tada jau nebegaus stirniuko, o stirniukas be jo gydymo gali ir numirti!..

Jis žvelgia į tamsų pilies langą ir staiga jame pastebi šviesias šviesias garbanas, lyg šventos ugnelės atspindį pikto žvėries akyse. Ir jam rodos, kad tai gal Mildos garbanos, panašios į šviesą, skrendančią tiesiog į dangų, garbanos Mildos, kuri pasiaukėjo.

Ir jis nedvejodamas atsako:

– Žinoma, kad Milda.

Raudis meta dar sunkų žvilgsnį įkandin Vytauto, bet Vytautas greit pranyksta už akmeninių pilies vartų.

Tada Drąsutis pribėga prie stirniuko ir skubiai šnabžda jam į ausį:

– Sudie, stirniuk, mes paskutinį kartą matomės. Aš josiu dabar su Vytautu į didelį karą; jis pats žadėjo mane kartu paimti. O tu lik vienas ir gyk.

Stirniukas žiūri į jį savo šviesiom akim ir, rodos, viską supranta. Jie greit atsiveikina, ir Drąsutis bėga per pievelę, vydamasis Vytautą. Valandėlei stabteli vidury kiemo, pamojuoja ranka stirniukui ir dingsta už akmeninių pilies vartų.

[1943]

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokį istorinį laikotarpį kalbama kūrinyje? Kokie tikri istoriniai veikėjai, vietos ir įvykiai pasakoje minimi?

Perskaitykite XIV a. metraščio pasakojimą apie Vytauto ir Kęstučio kalinimą Krėvos pilyje.

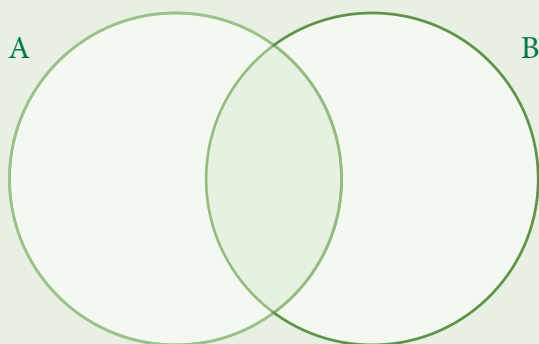
„Bet didysis kunigaikštis Jogaila sulaužė savo sutartį ir žodį [...]. Ir kai atvyko į Vilnių, didįjį kunigaikštį Kęstutį, savo dėdę, apkalęs grandinėmis pasiuntė į Krevą ir pasodino į bokšto požemį [...]. Ir ten, Kreve, penktą naktį didįjį kunigaikštį Kęstutį pasmaugė didžiojo kunigaikščio Jogailos kambariniai [...]. Tokia buvo didžiojo kunigaikščio Kęstučio gyvenimo pabaiga. [...]

Po didžiojo kunigaikščio mirties vėl didysis kunigaikštis Jogaila pasiųs su sargyba didįjį kunigaikštį Vytautą taip pat į Krevą kartu su žmona ir įsakys jį griežtai saugoti kambaryje. [...] didysis kunigaikštis Vytautas sėdėjo Kreve, kambaryje, griežtai saugomas

sargybos [...]. Tai va didžioji kunigaikštienė išgirdusi iš žmonių: jei didysis kunigaikštis Vytautas ilgiau turės sėdėti, tai jam bus taip pat, kaip ir jo tėvui. Ir patarė jam taip: kai ateis moteriškės kloti, jis tegul apsirengia vienos moteriškės rūbais ir išeina laukan su kita moteriške, o anoji moteriškė, su kurios rūbais jis išeis, pasiliktų pas ją. Ir jis, apsirengęs vienos moteriškės rūbais, ir su kita išėjo, ir nusileis iš pilies, pabėgs pas vokiečius, į Prūsus.“

Palyginkite, kuo panašūs ir kuo skiriasi metraščio ir J. Kaupo pasakojimai. Užpildykite Veno diagramą.

Įrašykite apskritimų susikirtime panašumus,
A apskritime – tik J. Kaupo pasakojimo bruožus,
B apskritime – tik Metraščio pasakojimo bruožus.



2. Kas yra pagrindinis pasakojimo veikėjas? Ką apie jį sužinome. Atsakykite remdamiesi kūrinio citatomis.
3. Kodėl Drąsutis lankosi Krėvos pilyje?
4. Ką svarbaus sužinome apie jo tėvą, seserį Mildą?
5. Kokio istorinio įvykio liudininku tapo Drąsutis?
6. Paaiškinkite, kaip Drąsutis tampa ir istorijos dalyviu?
7. Koks yra Drąsučio pasirinkimas? Kas padeda jam apsispręsti? Kodėl Drąsutis nutaria neišduoti Vytauto? Ką berniukas auchoja?
8. Kodėl rašytojas kūrinį pavadino „Stirniuku“?

Pasvarstykite

1. Kaip būtų susiklosčiusi Lietuvos istorija, jeigu berniukas būtų apsisprendęs kitaip?
2. J. Kaupas apie Viduramžių berniuką rašo 1943 m. vaikams, kai Lietuva okupuota nacistinės Vokietijos, kai persekiojami ir žudomi Lietuvos gyventojai. Kodėl rašytojas tokiu metu vaikams kalba apie asmeninio apsisprendimo, ištikimybės svarbą? Kodėl nelaisvės metais ypatingai svarbu rūpintis ne tik savo gerove, neišduoti žmonių?
3. Kuo panašūs, ir kuo skiriasi J. Kaupo ir J. Biliūno pagrindiniai veikėjai? Koks jų santykis su silpnesniais? Ar galime sakyti, kad vaikai nejautrūs ir nemyli gyvūnų? Paaiškinkite, kodėl taip manote?
4. Ar vaikystė – tik žaidimų metas? Atsakykite remdamiesi abiem nagrinėtais J. Biliūno ir J. Kaupo kūriniais.
5. Ar vaikų apsisprendimai gali būti svarbūs ir šiandien? Išsakykite savo nuomonę raštu. Rašydami remkitės jums žinomais gyvenimo pavyzdžiais.



Kodėl „susidrumsčia dviejų draugystė“?

Petras Cvirka gimė Klaūgiuose,
Veliuonės valsčiuje, mokėsi Kaūno meno
mokykloje, kurį laiką gyveno Parėžiuje. Žymus
prozininkas, nors parašė ir eilėraščių.

Labai įdomūs rašytojo slapyvardžiai,
pavyzdžiui: Cvingelis, Kanapeikus, Kazys
Gerutis, Klangis, Klangis Petras, Klangių
Petras, Laumakys, P. Cvinglis, P. Gelmė,
P. Veliuoniškis, Petras Serapinas, S. La.

Siūlome perskaityti šiuos apsakymus:
„Cukriniai avinėliai“, „Rainiukas“.



Pasidarai amžinai atsakingas už tą, su kuo susibičiuliuoji.

Antuanas de Sent Egziuperi

Su draugais visada būna smagiau. Ar sutinkate? Bet kartais žmonės, kurie taip
gražiai bendravo, ima ir susipyksta. Tada būna labai liūdna.

Šįsyk mes kalbėsime apie rašytojo Petro Cvirkos apsakymą „Vaikų karas“. Turė-
sime progos pagalvoti, kas yra draugystė, o kas – išdavystė.

Mikę jau du kartus perkėlė į kitą suolą. Dabar jis sėdi aukščiausiam suole, prie krosnies, kad mokytojas jį matytų. Jį išskyrė su Juozapėliu tik todėl, kad juodu pasidarė per daug dideli draugai, nes amžinai šnekėjo apie zuikius, voveres, karvelius, skaptavo pasikišę po suolu medinius vokietukus, galando peilius... Neretai taip įnikdavo į savo kalbas, kad, nutilus klasei, jie užmiršdavo kur esą ir pradėdavo garsiai kalbėtis. Vieną dieną, per istorijos pamoką, mokytojui uždavus ketvirtajam skyriui rašto darbą, Mikė, matyt, manydamas betupis kur nors laukuose, garsiai kreipėsi į Juozapėlį:

– Ar tu moki žydiškai?

– Ne.

– O aš moku: vai tiūter, cvancik tiūter, vai da tiū– ter, cvancik bam! – uždainuoja Mikė, bet išgirsta, kad visa klasė ošia juoku, ir atsipeikėjęs, sumetęs kame esąs, visas užraudęs, pamato priešais save stovintį ramų mokytoją, kuris, keldamas jį už smakro, sako:

– Rodos, Mikuti, mes ne smuklėje ir ne beprotnamyje. Nieks nebus! Pasiimk knygas ir pereik į Gudučio vietą.

Taip jį perkelia į kitą suolą, ir jo draugas Juozapėlis gauna naują kaimyną. Bet, kai tik Juozapėlis atsigręžia į tą kampą, kur sėdi Mikė, šis tučtuojau atsako šypsena.

Jei mokytojas aiškina geografiją ir lazdele parodo žemėlapy tolimas šalis bei miestus, Mikė klauso visai rimtai. Jis persikelia mintimis į kalnus, kuriuose ir vasarą spindi sniegas, į vandenį, kuriuose gyvena bangžuvės, didesnės už didžiausius laivus, ir į tolimų miškų gelmes, kuriose pilna liūtų, leopardų ir dramblių. Mikę supa, glamonėja šilti pietų vėjai, jis prakeliamas miestus ir pereina upių krioklius, ir žemėlapy, po mokytojo vadžiojama lazdele, lyg begalinėje žalioje pievoje, pasilieka plačios upės. Jis žino rusvą dėmę, gulinčią žemėlapy, lyg lapės uodegą, – tai Kaukazo kalnai, – ir melsvą dėmę lyg debesėlį – tai Viduržemio jūra. Ir dar daug daug jis žino ir gerai įsidėmi vieną upę, kuri visai tokia, kaip jo senelio rankoje iššokusi gysla: ji vadinasi Volga. Nemunas žymiai trumpesnė upė, visai panaši į slieką, bet Mikė pats prie jos gyvena, ir todėl jam labiausiai patinka.

Klausant geografijos, Mikės rankos nuleistos, peiliu nebeskaptuoja jis suolo ir nebestuksi į grindis klumpėmis. Jei tik mokytojas aiškina apie skaičius ir liepia atverst languotus sąsiuvinius, Mikė vėl ima bruzdėti. Iššauktas jis sumyšta, vietoj šimto pasako dešimt, nepatenkintas vogčia iš draugų nusirašo uždavinį ir nekantraudamas žvalgosi į Juozapėlį, su kuriuo, jei tik galėtų, – paspruktų į laukus.

Mikė jau per du suolus pasilenkia, prikiša lūpas Juozapėlio ausin ir plepa apie Kryklos upelį. Šneka jis, kad Kryklos upely yra duburių, kur didelis vyras prigirtų, paskum, kad ten yra lydzių nuo dviejų sieksnių ir viena žuvis – kaip per visą mokyklą. Jis ten užtaisysiąs varžas ir sugausiąs žuvį. Žuvį parduosiąs Dovitkei, nusipirksiąs sau lenktinį peilį, o Juozapėliui – vargonėlius.

Staiga jo peilį, kuriuo jis karbuoja suolą, kažkas išmuša iš nagų. Už jo švarkelio įsikibusi kieta, stipri ranka kelia jį į orą. Mokytojas stovi prie jo, ir visa klasė atsigręžia į tą pusę.

– Stok! – sako mokytojas. – Parodyk sąsiuvinius! Vėl suplėšei?

– Namie palikau... – sako jis, ranka užsidengdamas išpjautą suole raidę. Bet Juozapėlis, jo draugas, greitai paima naują sąsiuvinį ir pro suolus tiesia Mikei. Mokytojas apsimeta nematęs ir vėl sako Mikei:

– Kodėl tu niekad galvos nepalieki? Eik, pastovėsi kampe. Tegul pasižiūri draugai, koks tu susivėlęs ir užuomarša. Labai negražu, Mikuti.

Mikė eina įsireižęs, rankas į kišenes susikišęs. Mokytojas jį palydi kurį laiką. Paskum iš jo veido pyktis dingsta, jis atsigręžia į trečiąjį skyrių, į Juozapėlį:

– Na, pakartok uždavinį. Kiek kilometrų keleiviai nuėjo per dieną?

Iš kampo atsisuka Mikė. Jo akyse nematyt nei pykčio, nei ašarų. Tik jis labai neapkenčia išdidaus, pasipūtusio berniuko, draugų vadinamo Kuoduku, kuris kiekviena proga bando šaipytis iš Mikės nelaimių. Tas berniukas sėdi beveik atskirame suole ir kiekvienos pertraukos metu valgo varškinius pyragaičius. Jis toks išlepintas, kad ir vasarą avi bateliais. Kai tik Kuodžių iššaukia atsakinėti, Mikė sudaro iš savo pirštų skaičius ir pakiša jam.

– Devyniolika kilometrų! – sako Kuodžiukas.

Mokykla suūžia. Aplink Kuodžių šnabžda, sako skaičius, bet berniukas rausta iš gėdos.

Mikė vėl iškelia pirštus. Dabar jis išskečia visą dešimtį ir prisispyręs tvirtina, kraipydamas galva, kad Kuodžius noromis nenoromis patiki.

– Dešimt...

– Tai tau, – sako mokytojas ir šypsodamasis nusigręžia į šoną, žiūrėdamas valandėlę pro langą.

– Tau turbūt sunku, Kuodžiau. Na, sėsk, pailsėsi.

Bet berniukas pakelia ranką, ir jo apatinė lūpa virpa kaip epušės lapelis:

– Mm–ikė, man truk–k–do! – tada jis krinta alkūnėmis ant suolo ir rauda.

– Mikai, Mikuti... – linguoja mokytojas galva, nežinodamas, ką su juo daryti. – Rytoj pereisi pas Kunkulį, o šiandien pasėdėsi po pamokų ir išspręsi tris uždavinius. Kitaip su tavim nebegalima.

Mokytojas užverčia dienyną ir sako:

– Kalbėkite maldą!

Visi, sustoję prieš mokytoją, kalba maldą. Tik vienas Mikė ašarų pilnomis akimis žiūri į grindis. Jis mato savo draugą Juozapėlį, su kuriuo šiandien tarėsi aplankyti paupį. Jo plaukai balti kaip avies vilnelė, lengvai užkritę ant pilko švarkelio perkaklio. Jo lūpos vos juda, ir dabar, kai kiti maldos metu renkasi knygas, kabina prie švarko sagų plunksnas, jis ramiai persižegnoja ir, pakėlęs akis, šypteli į Mikę. Mikė jam atsako tuo pat.

Jau seniai pabaigė kalbėt maldą, o paskutiniuose suoluose ją dar pradeda: teikis palaiminti mūsų dienos darbą...

– Kas ten? – klausia mokytojas.

Tada jie greit žegnojasi, rašaluotais pirštais palieka žymes kaktose, mažų pirštų žymes, ir krykšdami, su triukšmu, veržiasi, užsikimšdami duryse, vartydami suolus, griūdami nuo laiptų. Toliau – skambus juokas ir verksmas.

Balsai darosi vis tolimesni ir duslesni. Rudens oras pilnas jų riksmo, visi takai pilni jų žodžių. Nė vieno medžio jie neapeina, nepakrapštę jo luobo. Nupurto girinius obuoliukus, nuraško graužučius, surenka varnų plunksnas, kaštonus ir giliukus. Nuskamba vaikų gerklės mišku ir pamiške, o Kryklos upelis pritaria savo murmėjimu jų juokui.

Klasėje šišu. Sargienė eidama uždaro visas duris.

Po suolais visur primėtyta popiergalių, pieštuko nuodrožų, prilaistytą rašalo, pritrupinta sūrio. Mikė repėčkoja po suolais. Nuo didesnių sūrio gabalėlių jis nupučia dulkes ir suvalgo. Vienur randa dešimt centų. Juos įsideda į burną ir nuplaukia kita suolų eile.

Draugų balsus jau seniai išnešiojo vėjas, tik šnera upokšnis ir suka Mikės paliktus septynis malūnėlius.

Iš sienos žiūri į Mikę Maironis. Mikė per vakarėlį turėjo išmokti jo eiles. Deklamuodamas posmą: „Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę, antai septyni šienpjoviai“, jis susimaišė. Vaistininikas, kuris sėdėjo su kunigu pirmoje eilėje, pradėjo ploti, ir, lydimas tylaus juoko, su skaudančia širdele, Mikė paliko sceną. Dabar Mikė kaip šiltą vilną galėtų iškudenti tas eiles. Valandėlę jis žiūri į susiraukusį dainių, ir jam ateina mintis, kad Maironis turbūt moka kokį šimtą eilių... gal tūkstantį.

Kitame mokyklos gale pakyla fisharmonijos balsai. Aukšti ir žemi. Fisharmonijos muzika Mikei primena didžiuosius vargonus ir pirmąją komuniją.

Fisharmonija vėl nutyla, o Mikė teberymo, paskendęs savo svajonėse. Jis seniai galėjo atvert langą, iššokt žemyn ir nueit susikūprinęs grioviu, kad mokytojas nepastebėtų. Juk tai visuomet darydavo, ir tik retkarčiais tekdavo nukentėti dvigubai kitą dieną. Bet dabar Mikė rymo suole, klausydamas skubių žingsnių, kurie girdėt prieškambario gale.

Paskum pro durų plyšį įlenda du maži pirštai. Mikė prieina ir prikiša ausį.

– Mokytojas su dviračiu važinėja, o mūs katė pagavo žvirblį, dėl to aš ilgai neatėjau... – sako iš už durų balsas.

Tai Juozapėlis, kalvio sūnus, su kuriuo Mikę riša dvejų metų draugystė. Juozapėlis nepanašus į savo tėvą, didelį, petingą, juodais ūsais vyrą, kuris visai suodinas taško liepsnas ir grįžusį iš mokyklos sūnų viena ranka kaip kepurę mėto ore. Juozapėlis liesas, mažutis, ir kai jiedu su Mike išeina į laukus, jam visuomet tenka pernešt ant savo pečių kalvio vaiką per upės brastą. Todėl Mikė visuomet sakosi galįs Juozapėlį viena ranka paguldyti ant žemės. Bet Mikė to niekuomet nedaro. Nebuvo gal mokykloje vaiko, kuris nebūtų paliestas Mikės rankos. Nebuvo klasėje ausies, kurios Mikė nebūtų tampęs, ir kaktos, kuri nebūtų ragavusi jo sprigto. Per savo paikumą jis daugiausia ir nukenčia, bet jo atkaklumui nėra galo.

Nė su vienu Mikės draugystė ilgai netrunka, nes jis pernelyg atkaklus, pasipūtęs, nemėgsta už save stipresnių ir daugiau išmanančių. Tik vienas Juozapėlis, kuris įstengia su Mike lenktyniauti, tasai mažutis ir silpnas padarėlis, duodasi lankstomas ir neretai pasiima prieš mokytoją draugo kaltės dalį.

Iš tikrųjų, juk Mikei reikalingas nors vienas draugas, nors vienas šiltas žvilgsnis, kuris lydėtų jį į kampą ir neužmirštų palikto po pamokų! Tokiu tik būdu Mikė ir nepasidarė vilkas avių būryje.

Kaip paprastai, mažasis kalvio vaikas ir šį kartą, spėjęs papietauti, atnešė Mikei medumi pateptą duonos riekę ir ją įteikė pro durų plyšį amžinam mokyklos atgailautojui.

Juozapėlis vienintelis, iš kurio jis nesijuokia, netąso už plaukų ir drovosi jo. Kai jis neišmoksta aritmetikos, kalviukas visuomet jį gelbsti. Už tai Mikė jam išpiešė sąsiuvinius, išdrožinėjo medines šakutes, ir už nukaltas Juozapėlio tėvo šėnutes jis mainais atidavė gražią triušių porą. Iš Mikės Juozapėlis turi penkis atvirukus. Du su Velykomis, vienas su Kalėdomis, o vienas taip sau. Ir visuose beveik vienodai užrašyta: „Gerbiamas drauge, sveikinu su šventėmis ir linkiu jas linksmai praleist ir prašau man atrašyt atviruką su viščiukais, o jei tokio neturi, tai kitokį. Aš su pagarba, jūsų draugas Mikas Andrijonas iš Vidungėnų kaimo, valsčiaus ir Kaūno apskrities.“

Mikė dabar laižo meduotus savo pirštus ir, kaip visuomet, pasakoja apie Kryklą, didelį vandens malūną, kurį pradėjęs statyti amerikonas, vadinamas Sebastijonu. Mikė sugalvoja visokių daiktų: netoli girioje esanti meška, ir jis jos nebijo. Jeigu meškai duot pauostyti tabako, ji tuojau padvesia. Paskum jis pasakoja, kad tėtė jam sakęs, jog po dideliais akmenimis yra skylių, pro kurias lenda į žemę plėšikai. Žemėje visur, ties mokykla ir galbūt net už Kaūno, traukiasi plėšikų dvarai, tik vieni dvarai ir daug aukso.

Juozapėlis jau nežino, tikėti ar ne, kai Mikė giriasi, jog jų karvės duoda per dieną po septynis kibirus pieno, o kiaulė pernai atsivedė penkiasdešimt paršiukų.

– Mes galim kalbėt prie visų adverniškai: vertu verduok verman verme–verdaus... – sako Mikė ir paaiškina, ką tai reiškia. Jeigu juodu šitaip kalbės, nesupras nei lenkai, nei mokytojas, nei vaikai.

Tačiau Juozapėlis negreit supranta, koku būdu Mikė išgalvoja tokią kalbą. Pamokomas Mikės, Juozapėlis laužo liežuvį, prie kiekvieno žodžio skiemenio pridėdamas „ver“. Pagaliau jie viens su kitu susikalba nauja kalba.

– Taip Amėrikoj kalba, – sako Mikė.

– Ar tu norėtum važiuoti į Amėriką?

Vėl Mikė kažką galvoja, paskum Juozapėlis mato, kaip jis virsta žemyn rankomis, kojas užverčia už galvos lyg koks rekežis, stenėdamas pasileidžia per klasės aslą. Iš jo kišenių pabyra pieštukai, plunksnos, skardos gabaliukai, degtukai, bet jis eina skersas ir atbulas, šaukdamas draugui:

– Padaryk šitaip, atiduosiu visus triušius.

Klausimai ir užduotys

1. Pamėginkite įrodyti, kad Mikė ir Juozapėlis yra geri draugai. Būtinai **cituokite** apsakymą.
2. Nuspręskite, ar ši draugystė yra panašių, ar nepanašių žmonių bendravimas.
 - a) Ar šioje ištraukoje **aprašoma** Mikės ir Juozapėlio išvaizda? Jei taip, pacituokite.
 - b) Kas kalbama apie jų charakterio ypatybes? Išvardykite. Jos panašios ar skirtingos?
 - c) Kokie yra žmonės, dažnai sprendžiamo iš jų darbų ar žodžių. **Papasakokite** apie Mikės ir Juozapėlio poelgius.
 - d) **Pasamprotaukite**, kokie poelgiai, žodžiai rodo, jog Mikė ir Juozapėlis yra panašūs, o gal atvirkščiai – labai skirtingi žmonės?
3. Kodėl sakoma ne Juozapas, o Juozapėlis? Juk nesakoma Mikutis?
4. Raiškiai perskaitykite sakinį, kuris jums patiko.

Upelio vandens tėkmė nusineša paskutinius pievų žiedus ir medžių lapus. Jau vėlyvas ruduo. Vaikai verčia puslapį po puslapio. Tik vieno Mikės ir Juozapėlio vietos tuščios. Rašalo buteliukas tupi vietoj Juozapėlio. Jo motina buvo atėjusi pas mokytoją ir pranešė, kad tėvas sunkiai serga, ir Juozapėlis reikalingas prie namų. Dvi šviesesnes dienas Mikė atbėgo iš kaimo ir išbraidžiojo su kalviuku Kryklą iki pat Nemuno. Iš savo sąsiuvinį išplėšė visus lapus, jiedu pasidirbdino laiviukų ir paleido juos pavandeniui, prikrovę putinų uogų, apkaišę paukščių plunksnomis.

Jie išvaikščiojo laukus ir nušliaužiojo slankius. Mikė parodo Juozapėliui vieną žalmargę karvę, kuri panaši į žemėlapi, ir karvės šone jis matęs Viduržemio jūrą. Dar sausoje pievos žemėje abu raičiojasi, ir Mikė viena ranka parodė, kaip galys paguldyti tokius kaip Juozapėlis. Paskum jis sako Juozapėliui:

– Ar tu žinai, kodėl Anglijoje daug dūmų?..

Juozapėlis, maža girdėjęs apie tokius daiktus, purtosi nežinąs.

– Dėl to, kad ten visi pypkes rūko. – Paskum jis patyli valandėlę ir vėl sako: – O jeigu mūsų kaimo visi vyrai rūkytų pypkes iš daikto, išeitų didelis debesis. Ot būt gerai. Aš, kai užaugsiu, turėsiu pypkę, o tu?

Juozapėlis rūkyti nenorįs.

Juos išskiria užėjusios liūtys, nuo kurių išsilieja upeliai, ir žemėje telkšoja balos.

Atėjęs į mokyklą ir neradęs Juozapėlio, Mikė negali paslėpti savo liūdesio. Mikė nė kiek nepasitaiso naujoje vietoje. Aritmetikos sąsiuvinį pripiešia kiškių, skaitymų knygą prirašinėja, kampus jos apkarpo žirklėmis, išduria per vidurį dvi skylės ir, eidamas namo, ją pasikabina virvute prie švarko sagos.

Tris kartus iš eilės jį pastato į kampą, kam jis padirbdinęs iš popieriaus karvelius, davė kitiems ir laidė per pamokas, išplėšęs savo sąsiuvinio lapus. Mokytojas, atrodo, pradėjo duoti visišką Mikei laisvę. Jo nebaudžia, tik kiekvieną kartą, priėjęs prie jo, žiūri ilgai ir maldaujamai. O kai kitą dieną pasiskundžia mažutė pirmo skyriaus mergaitė, kad Mikė ją pastūmęs ir į balą įmetęs jos knygas, mokytojas nevaro Mikės į kampą, nepalieka po pamokų, tik ramiu ir tėvišku balsu sako:

– Dovanok jam, Izabele... – taip vadinasi nuskriaustoji. – Atleiskite jam visi. Jeigu Mikė būtų tikras vyras, jis paimtų ir perneštų per balą kiekvieną mažesnę savo draugą. Kaip matote, jis ne vyras ir ne kavalierius. Jis stiprus ir, dievažin, gal mane įveiktų. Mikutis neturi geros širdies. Jis stumia ir kumščiuoja kiekvieną už save silpnesnį. Aš nesakau, gal jis to nenori padaryti, bet jis taip daro. Mikė nelaimingas. Vaikai, padėkime jam... Jeigu jis jus nuskaus, nepykite, nesipriešinkite ir nusišypsokite jam. Pažiūrėsime, argi jau Mikė visai toks blogas vyras!

Kai mokytojas kalba, Mikė sėdi, panarinęs akis, ir atrodo, kad per visą savo gyvenimą mokykloje jis pirmąkart susigėsta. Toji permaina džiugina mokytoją. Tada jis prieina ir paima Mikučiui už smakro:

– Tavęs daugiau niekad nebausiu. Daryk, kas patinka. Jeigu esi vyras, prižadėsi sau, kad visuomet būsi geras.

Mokytojas pamato, kad Mikės akyse sutviska ašara, ir jis, kiek pastovėjęs, greitai prieina prie lentos ir užrašo naują aritmetikos uždavinį.

Per dailiraščio pamoką Mikė išsiima naują sąsiuvinį ir plunksnakotį iš suktos beržo šakos, kuriuo neatsistebi visa mokykla. Kai tik dailiraštis – visos mergaitės puola prie jo ir prašo parašyt nors vieną žodį.

Mokytojas eina tarpusuoliu ir pataiso vienam kitam raides. Mikė nė nemato jo. Jis prisiartina, ilgai žiūri pro jo pečius ir paskum šypsodamasis glosto jo šviesučius

plaukus. Mikė pakelia žydras akis ir greitai alkūne uždengia parašytus žodžius. Mokytojas palenkia galvą prie jo galvos ir sako, kad visi girdėtų:

– Matai, kai tik nori, gali visai geras vyras būti. Ir rašyti puikiai moki. O kas tokį plunksnakotį tau dovanojo?

– Ugi aš sau išdrožiau!

Mokytojas varto plunksnakotį ir stebisi išdrožinėtomis gyvačiukėmis, lapais, šakelėmis.

– Meisteris, meisteris, Mikuti!

Mikė atima nuo sąsiuvinio ranką ir pats kraipo galvą, nežinodamas, kuo stebėtis: plunksnakočiu ar savimi?

Atrodė, kad Mikės visai nebeliko mokykloje. Buvo dienų, kad visi vaikai užmiršo turį smarkuolį draugą.

Maža kas besiskundžia Mikės nuoskaudomis, o mokytojas net kelis kartus giria jį už rašto darbus. Galbūt jis liūdi dėl kalvio vaiko, su kuriuo nesimato jau kelintas mėnuo.

Pagaliau vieną dieną Juozapėlis grįžta. Vilki jis nauju švarkeliu, naujintelaitėmis kelnėmis, ant kurių užtrauktos stipriai prigludusios prie stilbių blauzdų raudonos kojinės.

– Gandras, gandras parlėkė! – šaukia vaikai.

Tikrai, Juozapėlis panašus į gandrą. Per tuos kelis mėnesius jis tiek ištįso, kad per visą nykščio storumą ūgiu pralenkė Mikę. Tą pasikeitimą veik visi pastebi, ir kalvio sūnų suolo draugai apiberia klausimais, patys pasigirdami, rodydami naujas knygas ir uždavinius, kuriuos sprendžia. Oi, kaip jie toli nuėjo ir paliko Juozapėlį!

Mikė, girdėdamas teikiamus senam draugui pagyrus ir nusistebėjimus, prie jo prisiartina veik paskutinis.

– Pasimatuokim! – sako jis išsitempdamas.

Toks jo pirmas pasisveikinimas.

Juozapėlis dedasi negirdįs ir nori jau sėsti į suolą, bet Mikė jį prispiria prie sienos, ir kalviukas noroms nenoroms turi parodyti ūgį.

– Tu stiebiesi! – šaukia Mikei aplink susigrūdę pasižiūrėti šitos pramogos draugai.

– O jo korpės kaip geldos! – atsikerta Mikė ir dar labiau išsitempia prieš Juozapėlį, kuris rausta ir kratosi tokiomis rungtynėmis.

Didžiausiai Mikės nelaimei, veik visi nusprendžia, kad Juozapėlis puse galvos praaugęs Mikę.

– Tavo kojos kaip gandro! – atsikerta Mikė prieš draugą ir, staiga pagriebęs, ima laužti jo ranką, o netrukus šoka imtynių, bet duryse išauga mokytojas, ir visi pasitraukia į savo vietas. Įeidamas mokytojas išgirsta Mikės žodžius, sviestus Juozapėliui:

– Ale aš tave įveikiu; o tu manęs – ne.

Štai rytą Mikė įsiveržia taip pat su naujomis klumpėmis ir naujais autais. Apibėga suolus. Vieną jis pavaišina sprigtu, kitam nykščiu užrėžia per pakaušį, su žirnių sauja sviedžia į langą. Visa mokykla pilna jo balso, net langai virpa. Atrodo, kad Mikė vėl atgimsta visokiems niekams ir išdykavimui. Jis negali pakęst, kad Juozapėlis jau antrą kartą atsisako su juo eiti į mišką ir domisi tik knygomis. Juozapėlis rimtai kimba pavyti draugus ir atsisako nuo kiekvieno Mikės siūlymo. Be to, Mikė negali užmiršti ir iškęsti gėdos, kad Juozapėlis jį parito.

Tai buvo prieš porą dienų. Jie visi būriu keliavo upės šlaitu išbandyt naujo aitvaro, kurį suklijavo iš laikraščių. Mikė, draugų erzinamas, pareikalauja, kad Juozapėlis išbandytų su juo savo jėgas. Kalviukas vis atsisakinėja, nors Mikė kelis kartus jam tyčiomis pakiša koją. Juozapėlis vis kenčia, bet, kai Mikė visiems pareiškia, kad Juozapėlį vienu pirštu paguldysiąs, šis tyliai sako:

– O aš negulsiu!

– O aš tave suriesiu.

– O aš nesiriesiu!

– Palauk, palaikyk man aitvarą! – šūkteli draugams Mikė ir, lyg tatai būtų tikrai reikalinga, atsiraitoja pamuštinuko rankoves.

– Ė, bijai!

– Prižadėk, kad kojos nekiši! – pagaliau ryžtingai sako Juozapėlis ir leidžiasi Mikės suimamas. Valandėlę jie tariasi ir ginčijasi, katras neteisingai rankas laiko, katras negavęs apkabinti, bet Mikė, ir čia pasinaudojęs klasta, staiga iškelia Juozapėlį į orą, teškia žemyn, pakiša koją ir griūva ant jo. Nepaprastu vikrumu Juozapėlis išnyra į viršų ir apsižergia draugą. Bematant Mikės rankos iškryžiuotos, ir daugiau nebelieka abejonių apie kalvio vaiko pergale.

Aplink stovį draugai džiūgauja, bet Mikė, vos atsistojęs, pūtuodamas vėl kimba į Juozapėlį ir ima jį laužti visu svoriu, užšokęs ant nugaros. Juozapėlis ir antrą kartą laimingai atsiduria viršuje. Mikė šaukia:

– Leisk, gandre tu! Ė, tu šitaip. O aš tau koją – trekšt ir išlaušiu.

– Prisipažink, kad tave įveikiau – paleisiu! – atsiliepia Juozapėlis, pradžiugęs pirmąją savo pergalę, tebelaikydamas glėbyje atkaklųjį ožį.

– Neįveikei! Tu kerėbla! – ir kitaip pradeda Mikė barti, net plūsti draugą, kol šisai jį paleidžia.

Mikė to negalėjo pakęsti. Jis nežinojo, kaip atgauti prarastas vyro vardas, kuris dar prieš porą valandų skambėjo visoje mokykloje. Jis nesivaldo ir vėl puola suplušęs kalviuką, kol šis atsisako daugiau eiti imtynių ir pačiam Mikei siūlo:

– Gana! Mes vienodo stiprumo. Stokime!

Rodos, to turėjo pakakti Mikei, kad būtų patenkinta jo savimyla, bet jis pradeda niekinti draugo jėgą, pripuola prie jo, ištraukia aitvarą, kurį abu pusę dienos lipdė, ir jį čia pat sudrasko.

– Štai! – pūtuodamas rikteli Mikė, mesdamas Juozapėliui į akis šipulius.

Draugai nemanė, kad taip Mikė purkštaus dėl niekų, bet jis pabėga į kalvelę, pasilenkia, pakelia kietą žemės grumstą ir sviedžia į Juozapėlį. Gerai, kad jis vikriai spėja pasilenkti: grumstas suskyla, atsimušęs prie jo kojų. Paskum Mikė sviedžia antrą ir nepataikęs pasileidžia tekinas tolyn, grūmodamas, šaukdamas:

– Atiduok man triušius!

– Kad dovanojai, tai negausi. Ot!

– Nakčia ateisiu ir papjausiu!

Vėl draugai mato, kaip Mikė iškyla kitoje kalvelėje, pripuola prie gluosnio, pasikabina ant sušalusios šakos, nulaužia ją, pavelka kiek, paskum nusviedžia. Kiek pabėgęs, jis čiumpa nuo žemės, matyt, akmenį, užsiskečia ir sviedžia į upės vandenį. Ramiame upės vandeny pūksteli, paskum mažos bangelės pakyla ir nueina į pakraščius.

Kaip ramus upės vanduo susidrumsčia dviejų draugystė, trukusi ištisus metus. Ir visai dėl niekų. Pasilikęs atšlaity su draugais, Juozapėlis suklįjuoja aitvarą, ir, kai Mikė prisiartina arti namų, pamato danguje kažką pakilusį lyg baltą debesėlį. Tai Juozapėlio taikos vėliava. Tačiau į ją Mikė atsako kumštelės grūmojimu.

Klausimai ir užduotys

1. Mikė aplanko Juozapėlį. **Papasakokite**, ką jie veikia.
2. „Atėjęs į mokyklą ir neradęs Juozapėlio, Mikė negali paslėpti savo liūdesio.“ Ką jis veikia liūdėdamas?
3. Jums turbūt patinka mokytojas, kuris vaizduojamas šiame apsakyme. Kaip mokytojas apibūdina Mikę?

4. Mokykloje pasirodo Juozapėlis. Kokį pasikeitimą visi pastebi?
5. Kurpės, klumpės, naginės – ar žinote, ką tai reiškia? Pasidomėkite, jei nesuprantate. Galima sakyti, kad tai nesvarbu. Tik, matyt, yra skirtumas turėti gražius batus ir jų neturėti...
6. „Tai buvo prieš porą dienų.“ Glaustai **papasakokite**, kas buvo.
7. Imtynių scena. Galbūt pastebėjote, kad atsiranda daug šauktukų. Kodėl?
8. Perskaitykite kelias bendraamžių mintis. Kuriam požiūriui pritariate? O gal nė vienam? Kodėl?

Ir Mikė, ir Juozapėlis galvoja tik apie save. Jie abu kalti, kad draugystė iširo.

Šarūnė

Mikė užpyko, o Juozapėlis nemokėjo elgtis taip, kad tas pyktis praeitų.

Edita

Mes suprantame, kad Mikė pasikarščiavo, ir tiek. Nieko neįvyko. Juk jie tikrai susitaikys.

Jurgis

9. „Tai Juozapėlio taikos vėliava. Tačiau į ją Mikė atsako kumštelės grūmojimu.“ Taip baigiama ši ištrauka.
Pasamprotaukite, kuo svarbūs šie sakiniai.

Mokykloje veik visi sužinojo, kuriems rūpėjo sužinoti, kad kietasprandį Mikę kelis kartus iš eilės palaužė liesas ir sudžiūvęs kalviukas, kuris taip ilgai gyveno Mikės galybės šešėlyje. Tuo beveik visi apsidžiaugė, ypač silpnesnieji, nes jie dabar turės užtarėją, kuris neduos kiekviena proga Mikei nekaltai jų pakaušius skusti.

Tačiau Juozapėliui ne imtynės rūpi. Jis visomis jėgomis kimba į pamokas. Jis maža paiso, kad Mikė visaip jį pradeda šiepti. Kai tik jis seno draugo žvilgsniu atsi-grėžia pažvelgti į Mikę, šis tuojau pasiskubina iškišti liežuvį. Kiekvienu metu Mikė ieško progos prikibti prie Juozapėlio, apkaltinti jį nebūtomis niekšybėmis. Prieina iki

to, kad Mikė pasidaro skundikas, ir po kelių nevykusių draugo apkaltinimų jis dar labiau susigūžia savo kampe, rodos, tik laukdamas progos, kaip sunaikinti Juozapėlį.

Ilgai nereikia laukti. Vieną dieną, prieš pat Kalėdas, pradeda kristi sniegas. Jis krinta į žemę dideliais gabalais, lyg jazminų žiedai, ir mokyklos karingieji suolai negali nusėdėti vietoje. Iš suolo į suolą perduodamos žinios apie ruošiamą karą. Prieš prasidedant ilgajai pietų pertraukai, jau žinoma, kad kariaus antras ir trečias skyrius prieš ketvirtąjį. Tą žinią kiekvienas nekantraudamas priima.

Tik spėja mokytojas užvožti dienyną, prieangy nuaidi skambutis – visi karingai šaukia chorą.

- Karas, karas!
- Ne, diedą lipdysime!
- Karą darysime!
- Kas vokietis, kas rusas?
- Aš generolas, o tu?
- Aš viršila. Aš už tave didesnis!
- Palauk, mums reikia vėliavos!..

Tuos visus balsus išneša su klegesiu jų gerklės į kiemą. Bematant kiemas nupėduojamas, ištrypiamas mažomis jų klumpėmis, naginėmis, lyg iš tikrųjų būtų čia įsikurdinus didelę karo stovyklą. Pirmosios sniego gniūžtės trinkelėja į lango rėmus, kol išbėga sargienė ir pagraso pranešianti mokytojui, jeigu vaikai nesiliaus čia mėtęsi. Visi vienu balsu nutaria: geriausia bus karas daryti sode, kiek toliau nuo langų. Iš pradžių kariuomenėje nėra jokios tvarkos – visi šaukia, rėkia, prausia viens kitą, ir, dar karui neprasidėjus, vienas sušlapęs pirmaskyris, su pilnomis ausimis sniego, pradeda žliumbti.

– Pirmas skyrius nekariaus. Jie mums kulkas dirbs! – atsiliepia vienas ketvirtojo skyriaus vadų.

– O mes su antruoju. Mes – vokiečiai! – pasiskelbia Mikė, plėšdamas iš švarko išdriskusį pamušalą, iš kurio bus tuojau padirbta vėliava.

- Mes rusai! Karašo malako, bum, bum! – rėkė ketvirtasis skyrius.
- Guter muter pokšt per muter. Ei, ei! Kas vokietis – šen pas mus!
- Aš nenoriu būt vokietis. Būkim indėnai. O kaip jie šneka?
- Aš žinau: ila, mila pykšt!

Mikė, kaip tikras generolas, akim apmeta mūšio lauką ir pamato, kad priešų stovykloje taip pat ant pagaikščio iškelta mėlyna vėliava – sąsiuvinio viršelis. Visos

mūšio aistros pamažėl jame ima atslūgti, kai jis niekur neranda Juozapėlio, su kuriuo ryžosi išbandyti savo jėgas ir atkeršyt už prarastąją garbę.

Tuo metu Juozapėlis sėdi suole ir perrašo iš knygos ketvirtąjį puslapį Biliūno pasakos. Jis neturi knygų, iš kurių galėtų laisvai mokytis, ir jam dažnai tenka persirašyti iš draugų, nes jo tėvas, kaustydamas arklius, vos gali aprenkti ir pavalgydinti didelę šeimą.

Netrukus klyksmas, karo šūkiai jį pavilioja prie lango. Mokyklos sode verda nepaprastas mūšis. Juozapėlis pamato pro krintantį sniegą draugų įkaitusius veidus ir apklijuotas sniegu nugaras. Ketvirtojo skyriaus dičkiai jau peržengia į antrojų ir trečiųjų mūšio plotą ir be jokio pasigailėjimo prausia, valgydina šaltu dangaus cukrumi mažuosius. Daugelis krinta sužeistų, kurie tuojau išsiritę iš sniego kaip barsukai keturiomis ir vėl kimba viens į kitą. Jis mato, kad daugelis jo skyriaus draugų leidžiasi bėgti, palikę kovos lauką ir atkaklesnius draugus, švarkelių skvernais užsidenę galvas, palydimi iš užpakalio dažnų gniūžčių, kurias taip taikliai laido rusai, šaukdami, kiek tik gerklės leidžia.

– Karašo, šo! Ura! Ura!

Daugelis vokiečių neišlaiko, pralaužus rusams jų fronto pirmąją sieną. Jie puolė paknopstomis į mokyklos kiemą, verkdami, kumščiuodamiesi nugrubusiais nagais, daužydami rankas į šonus. Juozapėlis jau nori sėst ir perrašinėti toliau, kai pamato vokiečių kariuomenės vadą, Mikę, apsuptą iš visų pusių ketvirtojo skyriaus generolų. Jis ginasi kiek gali, rankomis ir kojomis, spardosi kaip ožys, bet, ir stipriausias būdamas, nieko nepadarys prieš dešimt dičių. Keli jo priešai begėdiškai nusitveria Mikę: užgula ant nugaros, o likusieji ima krauti sniegą jam už kaklo, už kelnaičių, prie nuogo kūno, kol patiesia visai ant žemės. Juozapėlis mato, kaip mažutis vaikas su rudu švarkeliu vis tebelauko užpakaly Mikės vėliavą, bet ketvirtokas ją taikosi išplėšti. Mikės pusėje lieka tik keli atkaklūs kariai, kurie ir prausiami, ir murdomi, drąšinami jau užgulto savo vado, dar nepasiduoda.

Juozapėly užverda pyktis, kad taip nedidvyriškai elgiasi ketvirtasis skyrius. Visi geri senos draugystės atsiminimai sušildo Juozapėlį, ir jis, kaip tikras trečiojo skyriaus patriotas, surinkęs būrį iš pabėgėlių, metasi į mūšį. Jo rankos dega. Jis šūkteli saviesiems:

– Nepasiduot! Į kovą, į kovą visi, kas tik galit!

Taip dainos žodžiais sustiprinęs trečiąjį skyrių, kalviukas vėl pereina su klumpakojais į puolimą. Pirmiausia išvaduoja Mikę, nuvalo nuo jo sniegą, paskum dideliu

būriu, naujomis jėgomis sujungę savuosius, veržiasi kaip debesis priekin. Jų kulkos vis taikliau ir taikliau pradeda pliekti priešą. Girdėt jau ir rusų pusėj dejavimų.

Trečiojo skyriaus vėliavėlė vėl pakyla, nešama mažo berniuko su rudu švarkeliu. Pirmieji smūgiai Juozapėliui kliūva į nugarą, į veidą. Bet jie tik paskatina dar smarkiau pulti ir atsisteisti už trečiajam skyriui padarytą skriaudą.

– Mike, pirmyn! – rikteli prabėgdamas Juozapėlis, kai šis, nesuprasdamas, kas įvyko, ištrūkęs iš priešų nagų, krato iš plaukų ir iš ančio sniegą, kuris tirpsta prie jo nuogo kūno ir šaltais lašeliais bėga krūtine. Mikė pamato, kad ketvirtąjo skyriaus generolai ir kareiviai kiek įkabindami leidžiasi bėgti į laukus, prie upės kranto, ir, užsilindę už medžių, ruošiasi priimti puolimą, skubiai dirbdamiesi kulkas.

Mikė vieną valandėlę svarsto. Bet neilgai. Jo mažoje širdyje suliepsnoja dar neužgesusi neapykanta ir kerštas Juozapėliui. Ir jis palieka savo draugus ir pareiškia kariuomenėms pereinas pas rusus. Ketvirtasis skyrius skambiu kovos šauksmu sutinka savo noru perėjusį spruklį.

– Išdavikas! – rikteli trečiojo skyriaus kariai. – Jeigu mes tave paimsime į nelaisvę, tau bus – kaput!

– Vyrai, už Mikės galvą – keturios plunksnos! Kas gyvą paims – riešutų gaus!

– Valio! – šaukia vieni, o kiti dar prideda:

– Užsupt rusus!

Netrukus dvi kariuomenės susitinka. Veidai raudoni, įkaitę, rankose – kietos sniego kulkos. Iš karto negalima atskirti, kur vokietis ir kur rusas. Generolai ir vadai puola eilinius. Per klaidą, įnirtę, aptemusiomis akimis, kai kurie ima pliekti savus. Girdėt tik šauksmai ir skysto po jų kojomis ištirpusio sniego čiuzėnimas.

– Gut, ura, valio, pirmyn! – šaukia viena pusė.

– Į kailį jiems. Paimt į nelaisvę gyvus!

Juozapėlis ištraukia iš pailsusio kareiviuko vėliavėlę ir ją perduoda kitam. Kiekvienas žino iš istorijos pamokų apie karus, kad vėliavos atidavimas priešui reiškia negarbę ir galą. Todėl ji turi būti nešama garbingai, iki mūšio galo, kol bus paimta prieš vėliava.

Kai Juozapėlis išgirsta skambutį, jis iškelia abi rankas ir sušunka:

– Taika! Užteks!

Bet jo niekas neklauso. Pakartotinai surikus, kova nurimsta, tik viena kita sniego gniūžtė prazvimbia pro ausis. Juozapėlis vėl pakelia rankas, norėdamas, matyt,

pasakyti taikos prakalbą savajai ir priešo kariuomenei, kai tiesiog į burną su purvu patenka atri, šalta sniego gniūžtė. Jis pamato Mikę, kuris, nepaisydamas paliaubų, suminko dumbliną sniegą, padažo jį balutėj ir vėl ruošiasi sviesti Juozapėliui.

Tačiau Mikei netenka daugiau vaišinti Juozapėlio, kuris nuleidžia rankas, susvyruoja, paskum griebiasi už galvos ir kniūbsčias puola ant žemės.

– Ir gavai į dantis! – sako Mikė, paleisdamas iš rankų gniūžtę.

Jis stovi ir mato gulinčio Juozapėlio raudonas kojines, kurios atrodo kaip kraujo dėmės baltame sniege. Tačiau netrukus jis įžiūri tikrą kraują, kuris su seilėmis ir purvinu sniegu teka pro burną.

Prieina draugai vienas po kito. Prieina ir išsigandę, be žodžių, sustoja aplink kritusį trečiojo skyriaus karvedį, greta kurio guli suplėšytas skarmalas – vėliavėlė. Mikė pajunta, kaip jo neapykanta tirpsta, nyksta lyg sniegas. Jam darosi gaila draugo. Jis girdi kukčiojimą, prislėgtą verksmą, paskum storą, griežtą balsą. Mokytojo balsą. Mikė nieko nemato, tik baltą žemę ir dideles dideles Juozapėlio rankas, kurios ne kartą buvo apkabinusios jo kaklą, kai jis jį prieš metus nešiojo per upių brastas. Staiga Mikę stipriai kažkas papurto. Dar kartą ir dar dar. Jis pakelia pilnas išgąščio akis, susigūždamas, lyg jį kas būtų užsimojęs mušti, ir pamato mokytoją, žiūrintį į jį. Mokytojas visą laiką sekė iš savo kambario pro langą mūšį ir atsirado visai netikėtai. Pirmiausia jis pakelia nuo žemės, prie Juozapėlio kojų, kietos gniūžtės nuotrupas ir rodo jam:

– Tai tu šituo draugą mušei?

Mikė tyli. Jo kojos ir kūnas virpa ne iš baimės, kad jį gali nubausti, bet iš gailėsčio, kuris suspaudžia jo širdį. Mikė mato, kaip, mokytojo padedami, du ketvirtojo skyriaus mokiniai pakelia Juozapėlį, užsideda jo rankas sau ant pečių ir neša. Juozapėlio raudonomis kojinėmis apmautos blauzdos tabaluoja lyg pagaikščiai.

Mikę apima didelis noras bėgti, pasprukti. Bet jis negali taip padaryti, nes pats mokytojas jį veda už rankos, nieko jam nesako. Veda tuo kraujo pėdsaku, kuriuo nunešė į mokyklą jo draugą Juozapėlį.

Sužeistąjį įneša į klasę. Greitai sargienė atneša dubenį vandens, kuriuo nuplauna Juozapėlio veidą. Po valandėlės Juozapėlis apsidairo išblyškęs ir šypteli mokytojui.

– Neskauda?

– Ne... – Juozapėlis pirštais paliečia savo burną. – Tik vienas dantis kliba, ponas mokytojau! – kalba jis nerūpestingai, lyg viskas būtų vieni juokai.

Bet mokytojas žino, kad Juozapėlis, sukandęs dantis, vos tveria spiritu sumirkytą lūpą. Jis tik nenori parodyti, kad jam gelia, todėl šypsosi.

Mikė stovi čia pat, lyg visų užmirštas. Klasėje įsiviešpatauja tyla, nes visi žino, kad dabar ateina nusikaltėlio eilė. Mokytojas paglosto Juozapėlio galvą, paliečia skruostą, liepia jam ramiai pasėdėti valandėlę ir netrukus rūščiu veidu atsigręžia į Mikę. Mokytojas ilgai tyli, lyg svarstydamas, kokių gi vaistų duoti šiam nenuoramai, išdykėliui.

– Mikuti, – atsiliepia mokytojas griežtu balsu, – Mike, – kartoja jis tvirtesniu balsu, – ar tu pagalvoji, ką tu padarei? Juk nedaug tereikėjo, ir būtum išmušęs savo draugui akį. Kas tada?..

Mikučio lūpa išsitempia, pečiai pradeda judėti, ir, pirštais įsitvėręs savo švarko sagutės, ima verkti.

– Ir kuo tau nelaimingas draugas nusikalto? – kalba toliau mokytojas, nepaisydamas Mikės šliurpčiojimo. – Kai Juozapėlis išėjo tau padėti kovoti su ketvirtuoju skyriumi, tu palikai savuosius, kad galėtum nuskausti draugą dėl menkniekių. Ir tu kirtai kietu, purvinu sniegu. Taip galėjo pasielgti tik beširdis.

Mikė vis garsiau verkia. Ašaros jo kaip pupos byra švarkelio atlapais žemyn. Kumštelėmis jis trina akis. Verksmas jį visą purto.

– Aš matau, – sako mokytojas, – kad tau sunku pasitaisyti. Tu pasižadi ir neklaušai. Tu užpuolei draugą tuo pačiu laiku, kai jis ištiesė tau taikos ranką. Juozapėlis pasielgė kaip tikras vyras, kaip kilnus nugalėtojas...

Mikė pradeda taip garsiai verkti, kad ir Juozapėlis neišlaikęs pravirksta. Rauda ir paskutiniuose suoluose dvi mažos mergaitės. Timpčioja ir kitų lūpos.

Mokytojas negali nieko daugiau sakyti. Jis laukia užsikniaubęs, nuleidęs galvą, paskum atsistoja, prieina prie Juozapėlio ir stovi.

– Užteks, Juozapėli, – sako mokytojas. – Tave nuskriaudė draugas. Bet aš jo nebausiu, nors jis užsitarnavo didelės ir sunkios atgailos. Mikutis tavo rankose, Juozapėli. Pasakyk, kaip turiu su juo pasielgti?

Juozapėlis stojasi, rankomis užsiėmęs veidą. Jo lūpos patinusios. Jis nori kažką sakyti, bet vėl kniumba į suolą ir pro ašaras ištaria:

– M–mokytojau... aš noriu, kad Mi–mikei... aš... jūs... dovanotumėt...

– Juozapėli, tu dar kartą parodei esąs geros širdies. Manau, kad tai padės Mikučiui geriau kaip pati sunkiausia bausmė. Mikuti, o tu dabar pasakyk, ar prižadi pasitaisyti?.. Žinok, kad tai paskutinis kartas...

– Prižadu!.. – atsako tyliai, prislėgtu balsu Mikutis. Svyrnuodamas jis prieina greitai prie Juozapėlio ir apkabina jį. Juodu abu pasilaikydami verkia. Jų rankos tvirtai sukabintos, lyg amžinai taikai.

– Rankos jums duotos ne tam, kad jūs pastumtumėt mažesnę, pakeltumėt akmenį prieš draugą, neteisingai prisiektumėt. Jūsų rankos laiko jūsų gyvenimą, jomis statysite savo ateitį. Jos turi padaryti didelius ir kilnius darbus! – sako mokytojas.

Paskum jis paima už pečių Juozapėlį ir Mikę, kuriuodu vis dar tebestovi susikibę vienas prieš kitą, vis tyliai beverkdami, ir sako:

– Judviejų rankos buvo didžiausia šių metų pamoka.

Mikutis šypneli Juozapėliui. Paskutinės ašaros džiūsta jo skruostuose, o akys giedros ir geros. Jie jau nebe priešai, bet draugai. Tuo metu, kai rankų vainikas susipina aplink juos, Mikė pasvyra į Juozapėlį ir sako:

– Aš dabar turiu du vartiklius karvelius ir tau rytoj abudu atnešiu...

Klausimai ir užduotys

1. Karo mūšio **aprašymas**.
 - Berniukai, jūs nusibraižykite šio mūšio planą: kaip keitėsi eiga, kas su kuo kariauja.
 - Mergaitės, o jūs pasidalykite į dvi grupes: vienos domėkitės, kaip elgiasi mūšio metu Mikė, o kitos – ką veikia Juozapėlis.
2. Mikė sužeidžia Juozapėlį. Raiškiai perskaitykite šią ištrauką.
3. Kaip reaguoja mokykla?
4. Kaip **aprašoma** Mikės savijauta? Sąsiuvinuose nuosekliai išvardykite, kokie jo išgyvenimai.
5. Kaip **aprašoma** Juozapėlio savijauta?
6. Raiškiai perskaitykite mokytojo žodžius („Rankos jums duotos...“). Kaip jie mums padeda suprasti kūrinį?
7. „Mikutis šypneli Juozapėliui. Paskutinės ašaros džiūsta jo skruostuose, o akys giedros ir geros. Jie jau nebe priešai, bet draugai. Tuo metu, kai rankų vainikas susipina aplink juos, Mikė pasvyra į Juozapėlį ir sako:
– Aš dabar turiu du vartiklius karvelius ir tau rytoj abudu atnešiu...“
Ar galėtume teigti, jog jie **vėl** draugai?
Autorius galėjo parašyti kitokią pabaigą, kad berniukai **niekada** nebebuvo draugai. Kokia pabaiga jums atrodo tinkamesnė ir kodėl?

1. Per pamoką suvaidinkite mūšį, kuris vaizduojamas šiame apsakyme (kurį mėnesį jis vyko?).

Žiemą ir sniegą susikurkite drabužiais ar dekoracijomis. Gal daug kas norės vaidinti? Tai galite kelias aktorių grupes parengti. Tik reikia iš anksto repetuoti. Žaiskite taip, kad kraujo nebūtų, – TOKS SUSITARIMAS. Jūsų mokytojas / mokytoja sakys apsakymo veikėjo mokytojo žodžius. Galite sukurti filmą. Galite piešti mūšį. Bus labai labai įdomu.

O gal norėsite suvaidinti ne tik mūšio scenas, bet ir kitas? Tai jau jūsų pasirinkimas.

2. Pasidalykite į dvi grupes. Viena kalbės apie Mikę, kita – apie Juozapėlį. Pasirenkite pasakoti.

* Koks yra Mikė? Kurie jo veiksmai, kurie jo žodžiai labai svarbūs, norint jį suprasti?

* Koks yra Juozapėlis? Kurie jo veiksmai, kurie jo žodžiai labai svarbūs, norint jį suprasti?

3. Įsivaizduokite, kad jūs esate Mikė ar Juozapėlis. Kaip elgtumėtės jų vietoje?

4. Iš dialogo (pokalbio) vieno žmogaus žodžiai ėmė ir išsityrynė. Jūs būkite tuo žmogumi. Ką sakytumėte?

– *Man Mikė dar įdomesnis už Juozapėlį. Jis gudresnis, jis daug ką žino.*

–

– *Juozapėlis pernelyg ramus.*

–

– *Nesuprantu, kodėl Juozapėlis nesugebėjo įrodyti Mikei, kad jis kartais elgiasi negerai.*

–

* Ar galėtumėte nupiešti Mikę ir Juozapėlį, tai yra, ar įsivaizduojate, kaip jie atrodė?

5. Suformuluokite kūrinio temą ir pagrindinę mintį. Iš pradžių galvokite kiekvienas atskirai, paskui pasidalykite su draugais. Pasitarkite ir surašykite lentoje visus tinkamus atsakymus.
6. Papasakokite, kaip vystantis apsakymo veiksmui keičiasi veikėjai?
7. Ką Mikė ir Juozapėlis suprato kūrinio pabaigoje?
8. Tiesioginė kalbà. Mes jaučiame, kad Mikė ir Juozapėlis kalba taip, kaip vaikai galėtų kalbėti. Išsirinkite labiausiai patikusį Mikės ir Juozapėlio pokalbį (dialogą) ir perskaitykite jį draugams.
9. Kartais išgirstate, kad yra priežastys, yra ir pasekmės. Pavyzdžiui, priežastis: Mikė neparuošė pamokų; pasekmė: mokytojas jį paliko po pamokų. Pasakykite ar parašykite po kelis sakinius apie „Vaikų karą“, t. y. nurodykite priežastį ir pasekmę.
10. **Veiksmo vieta:** kur susitinka kūrinio veikėjai?
Veiksmo laikas: kada (kuriuo metų laiku) vyksta pasakojamos istorijos?
11. Ką nupieštumėte?
Ką fotografuotumėte?
Tema: „Tikra draugystė“.
12. Suvaidinkite pantomimą „Vaikų karo“ mokiniai (be žodžių juos pavaizduokite).
13. Iš maišelio išbyrėjo lapeliai, ant kurių užrašyti šie žodžiai:
mandagus; svajotojas; geraširdis; visada visus skriaudžiantis; greit užpykstantis; tinginys; niekada neatjaučiantis; tik save matantis; neįdomus; kerštingas; neturtingas; norintis padėti; visada viskuo nepatenkintas; įdomus.
Kurie tiktų apibūdinant Mikę ar Juozapėlį?
14. Kokios berniukų savybės pasakotojui patrauklios? Iš ko tai jaučiate?
15. Mikė moka kalbėti adverniškai. Gal pabandykite ir jūs?

Pasakotojas –
tas, kuris
pasakoja
istoriją.

Kūrybinė užduotis Sukurkite trumpą meninę kompoziciją. Išsirinkite po vieną jums gražų sakinį ir raiškiai perskaitykite. Sugalvokite, kas stovės, kas sėdės, ką rankose turės, ar bus muzika. Tik parepetuokite – tada bus GRAŽU.

Patarimai, kaip sieti pasakojimą, aprašymą, samprotavimą

Pasakojimas: Apie ką pasakojama šiame apsakyme?

Aprašymas: Kas yra aprašoma šiame kūrinyje?

Samprotavimas: Pamėginkite atsakyti, kodėl „susidrumscia dviejų draugystė“?

Ar Juozapėlis galėjo kaip nors kitaip elgtis, kad toks kivirčas neįvyktų?

Ar manote, kad daugiau Mikė nepyks ant Juozapėlio?

Pasvarstykite

1. O gal Mikė ir Juozapėlis nebuvo draugai? Gal draugai neįžeidinėja, nepyksta?
2. Ar tokių vaikų ir dabar yra, ar tai jau senovės žmonės?
3. Dėl ko ateityje norėtumėte sukurti filmą „Vaikų karas“?
4. Ką dar per pamokas galvojote apie šį kūrinį, tik garsiai nenorėjote niekam sakyti?
5. Kaip jums atrodo, kodėl apsakymas pavadintas „Vaikų karas“?
6. Ką patartumėte dešimtmėčiams, kaip derėtų saugoti, puoselėti draugystę?
7. Mikė atsiunčia Juozapėliui atvirukų. Kas tai: mandagumas ar pataikavimas? Nei tas, nei tas? O kas?
8. Mes mažai kalbėjome apie vaikus, kurie mokosi kartu su Mike ir Juozapėliu. Kokie jie?
9. Kaip jums atrodo, kodėl prancūzų rašytojo Antuano de Sent Egziuperi knygos „Mažasis princas“ žodžiai: „Pasidarai amžinai atsakingas už tą, su kuo susibičiuliuoji“ tinka „Vaikų karui“?

Apie ką norėtumėte parašyti?

Pateikdami užduotis mes vis primindavome jums, kad galima **papasakoti, aprašyti** ir **samprotauti**. Bet dažniausiai viską atliekame kartu.

Perskaitykite penktoko rašinį. Tema: „Mano draugas / mano draugė“.

Mano draugas

Vasarą vienoje stovykloje aš susipažinau su Karoliu. Iš pradžių mes net apsipildavome, bet paskui supratome, kad turime daug panašumo. Taip ir tapome draugais.

Koks yra Karolis? Aprašysiu išvaizdą: gana aukštas, sportiško sudėjimo, eina labai greitai, tiesiai. Jo plaukai ilgi, šviesūs. Akys melsvos. Jis beveik visada šypsosi. Kartais, kai mes dėl kažko susiginčijame, taip pat šypsosi, ir tiek.

Bet juk ne išvaizda svarbi. Papasakosiu, kada supratau, kad juo galima pasitikėti. Mes trise dviračiais nuvažiavome prie ežero maudytis. Plaukti mokėjome, bet tuo metu vanduo buvo šaltokas. Nežinau, kas atsitiko, tačiau mano rankos ir kojos ėmė silpnai judėti. Pajutau, kad galiu nuskęsti. Pradėjau šaukti. Paulius išsigando ir dingo. O ką veikė Karolis? Jis priplaukė arčiau, patarė, kaip turiu dabar elgtis: nepanikuoti, ramiai judėti, negriebti jam už rankų. Jis prilaikė mane ir pats plaukė. Mes laimingai grįžome į krantą.

Ką aš tada supratau? Kad Karolis yra tikras draugas. Jis, kaip Paulius, nepabėgo, neišsigando. Tas vienas įvykis leido man juo pasitikėti.

Ignas

Aptarkime rašinį

Ižanga

Ignas papasakoja, kokiomis aplinkybėmis susipažino, tvirtina, kad tapo draugais. Gerai, kad paskutiniu sakiniu pasako tai, ką vėliau įrodinėja.

Temos plėtojimas

1. Išvaizdos aprašymas. Apie tai galima kalbėti, galima ir nekreipti dėmesio. Mat išvaizdos nepasirinksime. Gal Ignas norėjo, kad mes iškart įsivaizduotume jo draugą, atskirtume nuo kitų. Kita vertus, jei gebame ir apie išvaizdą kalbėti, vadinasi,

žmogus mums svarbus. Gražus perėjimas prie vidinių savybių: „Jis beveik visada šypsosi. Kartais, kai mes dėl kažko susiginčijame, taip pat šypsosi, ir tiek.“ Juk šypsena irgi žmogų apibūdina. Kad yra ramus, nesikarščiuoja, mandagus.

2. „Bet juk ne išvaizda svarbi.“ Šis sakinyss taip pat tinkamas, nes tarp dviejų pastraipų yra jungtis, o ne padrikos mintys. Dabar tik reikia pasakyti, kodėl taip galvoja. Kaip rašo Ignas? Gražiai kalba apie įvykį ežere. Mes matome skirtingus poelgius: vienas bendraamžis išsigąsta ir dingsta, o kitas išgelbsti. Gera, kad smulkiai pasakojama, ką daro Karolis. Labiau patikime tiek Karoliu, tiek Ignu. Tokiu būdu mums primenamos net gelbėjimo taisyklės, apie kurias Karolis buvo girdėjęs. Bet ne tik girdėjęs. Jis geba tinkamai veikti. „Mes laimingai grįžome į krantą.“ Šiuo sakiniu istorija gražiai užbaigiama.

Pabaiga

Įrodoma, kad Karolis tikras draugas, remiantis tik vienu įvykiu. Ar to užtenka? Šįsyk taip, nes primenama, jog tas atsitikimas leido pasitikėti. Juk buvo kalbama ne apie ką nors nereikšmingo, o apie gyvybės išsaugojimą. Jeigu būtų rašoma apie kelis nuotykius, tada apibendrinami ir pasakytume, jog keli atsitikimai leido suprasti, jog Karolis patikimas žmogus. O ar gerai, kad vėl prisiminė Paulių? Taip, kadangi buvo apie tai rašoma anksčiau. Pabaiga yra apibendrinimas. Iš geros pabaigos visada galime įspėti, kas buvo aptarinėjama.

Reikšmingas ar nereikšmingas įvykis – kaip atskirti? Įsivaizduokime: draugas grąžina pamestą piniginę; praeina nepasisveikinęs; neleidžia, kad kiti įžeidinėtų; paskolina vadovėlį; pavaišina saldiniu; lanko, kai suserga, ir aiškina, ko buvo mokoma mokykloje; už dovaną padėkoja; atsiprašo, kai netyčia stumteli. Ar dabar jaučiate skirtumą?

Dažnai labai praverčia planas – tada mes nenuklystame nuo temos, nekartojame tų pačių minčių. Kaip jis turėtų atrodyti? Labai įvairiai – tik kad būtų į temą, tik kad to paties nesakytumėte.

Tarkime, temos pavadinimas toks: „Koks yra Mikė?“

I. Įžanga. (Parašote, kad perskaitėte Petro Cvirkos kūrinį „Vaikų karas“, kad galvojate apie jį, kad norite pasakyti savo nuomonę, koks yra vienas pagrindinių veikėjų – Mikė.)

II. Temos plėtojimas.

1. Mikė yra svajotojas. (Ir ne plane, bet rašinėlyje parašote, iš ko taip sprendžiate.)

2. Jis rūpinasi Juozapėliu. (Vėl: ne plane, bet rašinėlyje įrodysite savo tvirtinimą.)

3. Jo nepagalvotas poelgis.

III. Pabaiga (išvados, apibendrinimas).

Ar sakysite **savo** nuomonę? Žinoma, nes darbas yra būtent **jūsų**. „Man atrodo“, „Manau, kad“, „Esu įsitikinęs, kad“ – įsivaizduojame tokias sakinių pradžias.

I. Įžanga.

II. Temos plėtojimas.

1. Mikės gražūs poelgiai.

2. Mikės netinkami poelgiai.

III. Išvados.

I. Įžanga.

II. Temos plėtojimas.

1. Teigiami Mikės bruožai.

2. Neigiamos veikėjo savybės.

III. Apibendrinimas.

Gal jau pajutote, kad temos plėtojimo dalys gali tapti pirmais pastraipų sakiniais. Vadinas, ir dėl to planas praverčia. Jūs parašote pirmą sakinį, kuriuo kažką tvirtinate, o paskui įrodinėjate – mokytojai jus tik girs.

Mikė yra svajotojas – toks pirmas pastraipos sakiny, vėliau aiškinate, kodėl taip manote. Aiškinate galvodami apie kūrinį, nieko nefantazuodami.

Mikės gražūs poelgiai. Gal taip pirmą pastraipos sakinį užrašome: „Kai kurie Mikės poelgiai yra gražūs.“ Ir pasakojate apie juos.

Teigiami Mikės bruožai – pastraipą reikia gražiau pradėti.

Pavyzdžiui: „Prisimenu kelias Mikės savybes, kurias vadinu teigiamomis.“ Ir aiškinate, kokios ir iš ko taip sprendžiate.

Na o dabar pasirinkite vieną temą ir parašykite. Planas bus?

1. Kaip Mikė turėjo elgtis, kad su draugu nesusipyktų?

2. Kuo man patinka Mikė?

3. Koks yra Juozapėlis? (Arba: „Kuo man patinka Juozapėlis?“)

4. Kuo man patinka Petro Cvirkos apsakymas „Vaikų karas“?

5. Kuo mes su draugais panašūs į Mikę ir Juozapėlį?

O gal sugalvojote savo temą? Tai ir rašykite.



*Koks vakaras ilgas!
Kaip širdį man gelia!
Nuskink man jazminą,
Baltoji varnelė!*

Sigitas Geda

Sigitas Geda (1943–2008) gimė Dzūkijoje, mokėsi Veisiejų vidurinėje mokykloje, studijavo literatūrą Vilniaus universitete. Vienas įdomiausių XX a. lietuvių poetų. Daug rašė vaikams. Jo eilėraščiuose gausu netikėtų vaizdų, keistų minčių, žaismingų palyginimų. Dalis jo eilėraščių tapo dainomis.



Eilėraščiai kaip obuoliai: prinoksta ir nukrenta.

Sigitas Geda

Perskaitykite ir aptarkime du Sigito Gedos eilėraščius iš knygos vaikams „Baltoji varnelė“.

Riešutai palei Nerį

Su mažu vaikiu
Kartą vaikštinėjau,
Riešutus pražydusius
Prie Neries regėjau!

Riešute, riešute,
Kas tai per žiedelis,
Mažutėlis, rausvas
Lazdyno spurgelis!

Šitokio rausvumo
Niekur nemačiau,
Lazdyn, lazdynėli,
Tu žydėk lėčiau!

Pažiūrėk, vaiki,
Kas jo per mažumas,
Kas jo per gražumas,
Kas jo per lėtumas!

Žydi, žydi, žydi,
Sukraus riešutėlį,
Rudą riešutėlį,
Baltą branduolėlį.

Riešute, riešute,
Tik žydėk lėčiau,
Šitokio rausvumo
Niekad nemačiau.

Su mažu vaikiu
Tąsyk vaikštinėjau,
Riešutų žydėjimą
Prie Neries regėjau.

Eilėraštis – tai nedidelės apimties eiliuotas kūrinys, kuriuo išsakomi žmogaus išgyvenimai.

? Klausimai ir užduotys

1. Garsiai perskaitykite eilėraštį ir pasakykite, kokia jo nuotaika. Kodėl ji tokia?
2. Kieno vardu eilėraštyje kalbama – kas vaikštinėja su „mažu vaikiu“? Koks yra šio eilėraščio **lyrinis „aš“**?
3. Į ką ir kodėl kreipiasi **lyrinis „aš“**? Ką jis nori parodyti?
4. Apie ką jie kalbasi?

5. Kuo ypatingas riešuto žiedas ir jo žydėjimas? Kokiais žodžiais apie jį kalbama?
6. Kodėl **lyrinis „aš“** prašo, kad lazdynas žydėtų lėčiau? Jeigu žydėtų greičiau, greičiau subrandintų riešutėlį. Kodėl to nenorima?
7. Kokios gyvenimo išminties moko **lyrinis „aš“** mažą vaikelį?
8. Panagrinėkime, kokiais žodžiais eilėraštyje kuriamas vaizdas? Atraskite **deminutyvus** – žodžius, turinčius mažybinę, maloninę reikšmę. Taip pat išrinkite **epitetus** – žodžius, kurie apibūdina daiktus, žmones arba reiškinius.
Raskite **kartojimus ir sušukimus**. Kodėl eilėraštyje jų tiek daug?
Paaiškinkite, ką eilėraščiui suteikia tokia meninė raiška – **deminutyvai, epitetai, kartojimai, sušukimai**?
9. Pratęskite Gabrielės ir Artūro mintis.

Man šiame eilėraštyje vaikas ir lazdyno žiedas yra panašūs...

Gabrielė

Ir suaugęs, ir vaikas yra labai gražūs...

Artūras

Vaikai kamuoja varnelę

Du vaikai, pikti plėšikai,
Pagavo varnelę...
Varnužėle, varnužėle,
Kaip man širdį gelia!

Du vaikai varnelę skriaudė,
Du pikti vaikai,
O man širdį gėlė maudė
Taip ilgai.

Būčiau ėjęs, būčiau plaukęs
Tavęs išvaduot...
Voro tinklo ilgus plaukus
Išskleidė ruduo.

Virš namų, virš troleibusų,
Virš stulpų, laidų...
Ak varnele, kur bebūtum,
Atsišauk! Skrendu...

Varnužėle, varnužėle,
Kur tu nuskridai?
Aš šaukiu, o man atsako
Vien aidų aidai.

Klausimai ir užduotys

1. Kokia yra šio eilėraščio nuotaika? Kuo ji skiriasi nuo pirmojo eilėraščio nuotaikos? Kodėl?
2. Kokią istoriją pasakoja lyrinis „aš“? Kas šios istorijos veikėjai? Kaip jie apibūdinami? Kodėl?
3. Kodėl ir kaip lyrinis „aš“ kreipiasi į varnelę, ir kodėl nieko nesako vaikams? Kodėl jis leidžiasi varnelės ieškoti?
4. Kodėl lyriniam „aš“ ilgai gėlė ir maudė širdį? Kas ir ką įskaudino šiame eilėraštyje?
5. Išrinkite iš šio eilėraščio *deminutyvus*, *epitetus*, *kartojimus*, *sušukimus*. Pasiaiškinkite su mokytoja (-u), kodėl eilėraštyje vartojami daugtaškiai, ką jie reiškia?
6. Pasvarstykite, ar pirmojo eilėraščio vaikelis galėtų nuskriausti varnelę? Kodėl taip manote?

7. Kokia yra eilėraščio „Vaikai kamuoja varnelę“ pagrindinė mintis?
8. Išmokite šį eilėraštį raiškiai skaityti.
9. Pasirinkite vieną S. Gedos eilėraštį iš knygos „Baltoji varnelė“ ir išmokite jį atmintinai.
10. Susiraskite ir pasiklausykite Vytauto Kernagio dainuojamų dainų pagal S. Gedos eilėraščius vaikams.

**Pasvarstykite ir
mėginkite kurti
patys**

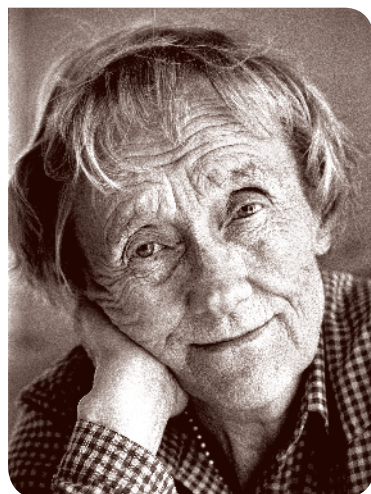
1. Iš kokių išgyvenimų, patyrimų randasi eilėraščiai? Paaiškinkite, ką turėjo galvoje poetas S. Geda, sakydamas: „Eilėraščiai kaip obuoliai: prinoksta ir nukrenta“.
2. Iš S. Gedos rinkinio „Baltoji varnelė“ patys pasirinkite jums labiausiai patikusį eilėraštį ir parašykite rašinį tema „Ką man kalba šis eilėraštis?“
3. Gal jūsų klasėje yra poetų, kurie išdrįstų savo eilėraščius perskaityti kitiems?
4. Pamėginkite parašyti kūrinį apie savo miesto ar kaimo vaikus ir paukščius. Jūsų kūrinys gali būti eiliuotas arba ne.



Man labai daug reiškė medžiai.

A. Lindgren

Astrida Lindgren (1907–2002) – rašytoja, kurios gimtasis kraštas – Švedija. Vaikystėje, kaip pati prisimena, ji žaisdavusi, žaisdavusi ir žaisdavusi... Skaičiusi Brolių Grimų ir H. K. Anderseno pasakas, D. Defo „Robinzoną Kruzą“. Mėgusi mokyklą, ypač švedų kalbos pamokas. Pirmoji miestelyje nusikirpusi kasas. Būdama trylikos, parašė rašinį, kurį išspausdino miestelio laikraštis. Tada neapsikentusi pagyrų ir nusprendusi rašytoja niekada nebūti. Laimei, ja tapusi, nes, sergančios dukters paprašyta, pradėjusi pasakoti apie Pepę Ilgakojinę.



Ko gero, pažįstate ne tik Pepę, bet ir Padaužų kaimo vaikus, Mažylį ir Karlsoną, Emilį ir jo medinių žmogeliukų kolekciją, seklį Kalį Bliumkvistą, o gal žinote, kuo ypatingi Vyšnių slėnyje gyvenantys balandžiai arba kas nutiko, kai gimė Ronja?

Šįkart kviečiame susipažinti su A. Lindgren apysaka „Mes Varnų saloje“ – per literatūros pamokas skaitysite ir aptarsite šio kūrinio ištraukas.

ASTRIDA LINDGREN. Mes Varnų saloje

Ištraukos

Istorija prasideda, kai rašytojas Melkersonas su Malina, Pelia, Juhanu ir Nikolu, savo vaikais, išsinuomoja Dailidės sodybą, kurioje žada praleisti visą vasarą. Šeima atvyksta į Varnų salą, čia jų laukia nuotykių, linksni ir nelabai, čia jie susidraugauja su Grankvistų šeimos vaikais: Tjoverne ir jos šunimi Bocmanu bei dviem seserimis Tedi ir Fredi. Ponas Melkersonas sodybą išsinuomoja net nepasidomėjęs jos būkle. Vasara prasideda.

Dailidės sodyba

Niekas iš mūsų šeimos neužmiršo to pirmojo vakaro Dailidės sodyboje.

– Klauskit, jei norit, – kalbėdavo po to Melkeris, – aš jums papasakosiu viską, kaip buvo. Sudvisęs trobos oras, šalta kaip ledas patalynė, Malina su rūpesčio raukšlele tarpuaky, tikra, kad aš jos niekada nepastebiu. Ir man nerimo sunkumas užgulęs krūtinę, o jeigu aš tikrai padariau kvailystę! Tik berniukai linksni kaip voverės laktė tai šen, tai ten, gerai prisimenu... aha, ir dar prisimenu strazdą, kuris giedoja šermukšnyje už lango, ir kaip pliuskeno bangos į prieplauką, ir kaip buvo tylu, ir kaip aš visai apspangau, galvoju, ne, Melkeri, šį kartą tu nepadarei kvailystės, o kaip tik pasielgei labai protingai, rimtai, kolosališkai, įžvalgiai... Bet tik, žinoma, tas kvapas troboje...

– O paskui tu užkūrei viryklę, – sakydavo Malina. – Ar prisimeni?

Šito Melkeris neprisimenąs. Taip ir atsakydavo.

– Ši viryklė visai nepanaši, kad ant jos galėtum daryti valgį, – tarė Malina, mesdama krepšius virtuvėje ant grindų, įėjusi į vidų ji pirmiausia pamatė viryklę. Ši buvo surūdijusi ir atrodė, jog paskutinį kartą, ja naudotasi maždaug prieš šimtą metų. Tačiau Melkeris buvo kupinas vilčių.

– Cha, šitokios senos viryklės yra nuostabios. Reikia tik mokėti jas užkurti, o man čia tik juokai. Bet pirma apžiūrėkim visa kita.

Apskuręs Dailidės namas stačiai dvelkė šimtmečių senumu. Nerūpestingi nuomininkai per daugelį vasarų visai buvo nuniokoję šį kadaise, matyt, tvarkingą ir gerai prižiūrimą amatininko būstą. Tačiau ir tokia apgailėtina troba visiems kažkodėl atrodė nepaprastai jauki.

– Tai bus smagu gyventi šitoj laužynėj, – džiūgavo Pelia. Jis staiga spustelėjo Maliną ir nudūmė paskui Juhaną ir Niklą iššniukštinėti visur, kur tik galima, iki pat palėpės.

– Dailidės sodyba, – pasakė Malina, – koks čia dailidė galėjo gyventi, kaip tu manai, tėti?

Jaunas guvus dailidė, kuris vedė 1908 metais ir atsikraustė čia su savo jauna dailute žmona, padirbo spintą, kėdes, stalą, kanapas, viską kaip ji norėjo, kai bučiuodavo ją, net sienos skambėdavo, ir sakė: pavadinsim šiuos namus Dailidės sodyba ir čia bus mūsų žemiškoji buveinė...

Malina spoksojo į jį išpūtusi akis.

– Ar tu tikrai žinai, ar vis išsigalvoji? Melkeris šyptelėjo sumišęs.

Hm... taigi... čia aš jau išsigalvoju. Nors man labiau patiktų, jei būtum pasakius, kad čia mano „kūryba“.

– Tebūnie kūryba, – atsakė Malina. – Bet vis tiek... kažkada, labai seniai, čia tikriausiai kažkas laimingai gyveno, džiaugėsi šitais baldais, šluostė, blizgino, tvarkė kas savaitę. O kieno gi šis namas?

Melkeris pagalvojo.

– Kažkokios fru Šioberg ar Šiobliom ar dar kaip. Senos moteriškės...

– Tai ji gal ir yra toji staliaus pati, – nusijuokė Malina.

– Ji dabar gyvena Nortelėje, – pasakė Melkeris. – O tasai vyrukas, Matsonas, padeda jai išnuomoti šitą sodybą vasaromis... dažniausiai kokiems valkatoms su pulku nenuoramų vaikigalių, bent aš taip manau.

Jis dairėsi po šią kadaise buvusią dailidės šeimos svetainę. Dabar čia ne taip jau atrodė jauku, tačiau Melkeris buvo patenkintas.

– Čia, – tarė jis, bus mūsų bendras kambarys. Ir švelniai paglostė kalkėmis dažytą židinį.

– Čia mes sėdėsime vakarais prie spragančios ugnelės ir klausysimės bangų mūšos už lango.

– O ausyse švilpaus vėjas, – pasakė Malina, rodydama į langą, kur buvo išmuštas stiklas.

Rūpesčio raukšlėlė jai dar nebuvo išnykusi iš tarpuakio, tačiau Melkeris, kuris jau spėjo atiduoti širdį Dailidės sodybai, nesijaudino dėl tokio menkniekio kaip kiauras langas.

– Nesirūpink, dukrele. Tavo auksarankis tėtis įdės rytoj stiklą, gali būti rami.

Tačiau Malina negalėjo būti labai rami, nes ji pažinojo Melkerį ir užjausdama, bet ir su apmaudu, pagalvojo:

„Labai jis savim pasitiki, vargšelis, labai, tik tarpais viską užmiršta. Jeigu dėš vieną stiklą, tai reiškia, kad iškuls tris kitus. Reikės pasiteirauti Nisę Grankvistą, ar neatsirastų čia kas man pagelbės“.

O balsiai tarė:

– Dabar, man rodos, laikas raitotis rankoves. Kaip tu manai, tėti, ar neužkurtum viryklės?

Melkeris trynė rankas, nekantraudamas griebtis darbo.

– Tučtuojau. Toks darbas ne moterims ir ne vaikams.

– Taigi, – atsakė Malina. – Verčiau moterys su vaikais nueis paieškoti šulinio. Reikia tikėtis, kad yra toksai kur nors.

Ji girdėjo berniukus dundant viršutiniame aukšte, todėl šūktelėjo:

– Eikit šen, visi mano broleliai. Reikia parnešti vandens!

Lietus buvo aptykęs, bent tą akimirką. Vakaro saulė keletą kartų, strazdo iš senojo šermukšnio uoliai raginama, atkakliai ir beviltiškai mėgino prasiskverbti pro debesis. Strazdas suokė visu balsu, kol išvydo Melkersonų jaunimą, su kibirais brendantį per šlapią žolę, tada nutilo.

– Kaip smagu, kad Dailidės sodyba turi savo giminės medį, – tarė Malina ir paglostė šiurkštų šermukšnio kamieną.

– O kam reikalingas giminės medis? – paklausė Pelia.

– Kad būtų ką mylėti, – atsakė Malina.

– Kad būtų kur karstytis, supranti, – tarė Juhanas.

– Nuo to mes ir pradėsime rytoj iš pat ankstauro ryto, – prižadėjo Niklas. – Kažin, ar tėčiui reikėjo mokėti papildomą mokestį, kad čia yra toks geras medis laiptuoti?

Malina nusijuokė, o berniukai tebesvarstė, už ką dar atskirai turėjo Melkeris užmokėti. Gal už prieplauką ir seną luotą, kuris pririštas tenai. Už raudonai dažytą pašiūrę, kurią vertės atidžiau iššniukštinėti, kai bus laiko. Už palėpę, kurią jau ištyrinėjo ir kuri buvo prikimšta įdomiausių dalykų.

Klausimai ir užduotys

1. Kokie pirmieji šeimos išpūdžiai pamačius Dailidės sodybą?
 - a) rašytojo Melkerio,
 - b) Malinos,
 - c) Pelios ir jo brolių.
2. Pamatę sodybą, kurioje planuoja gyventi visą vasarą, veikėjai reaguoja skirtingai. Įvardykite, kaip reaguoja veikėjai. Paaiškinkite, kodėl jie reaguoja būtent taip.
3. Susiskirstykite į dvi grupes. Pirmoji grupė surašykite teigiamus dalykus apie sodybą, o antroji neigiamus. Kurių daugiau?
4. Aptardami tyrimo rezultatus pasvarstykite, ar bus gera tokioje sodyboje gyventi. Savo mintis paremkite tekstu.
5. Kokią istoriją apie sodybos buvusių šeimininkus sukuria šeimos tėtis? Kodėl?
6. Kodėl Mileris „jau spėjo atiduoti širdį Dailidės sodybai“?
7. Rašytoja keletą kartų pamini strazdą ir jo giesmę? Pasvarstykite kodėl.
8. Malina kieme augantį šermukšnį pavadina giminės medžiu. Peliai paaiškina, jog medis reikalingas, kad būtų ką mylėti. Kaip suprantate šiuos žodžius?
9. Susipažinote su keliais kūrinio veikėjais. Parašykite laišką patikusiam veikėjui.

Patarimai, kaip rašyti laišką

Dešiniajame kampe parašykite datą.

Laišką pradėkite kreipiniu.

Pirmiausia trumpai prisistatykite. Vėliau paaiškinkite, kodėl tam veikėjui rašote, kodėl jums buvo įdomu apie tą veikėją skaityti. Sugalvokite ir pateikite klausimų. Jei galite, pasirinktą veikėją palyginkite su kitų knygų veikėjais, kurie jums svarbūs arba kurie panašūs į A. Lindgren apysakos veikėją.

Laiško pabaigoje pasirašykite.

Smagiai praleidę vasarą Varnų saloje Melkeriai pažada atvažiuoti per Kalėdas (sumokėta už metus, negi sodyba bus tuščia). Kelione labiausiai džiaugiasi Pelia, nes galės pasidžiaugti savo triušiu, kurį vasarą augino. Tjovernė, sulaukusi draugo, skuba pasigirti, jog išmoko krutinti ausis, nes tai patinka Kalėdų seneliui. Pelia atkerta, kad Kalėdų senelio nėra...

Pelia nė nežinojo, ką jis padarė, šitaip prišnekėjęs apie Kalėdų senelį. Tjorvenės vaikiškas tikėjimas visai palūžo. Ar gali būti, kad nėra senelių? Kuo labiau artėjo Kūčios, tuo jai darėsi neramiau, o gal Pelia sakė tiesą, ir Kūčių rytą, sėdėdama prie košės dubenėlio, taip jau buvo nusiminusi ir pilna abejonių, kad nepripažino jokių senelių ar nykštukų. Visai liūdna, kokios gi bus Kūčios? Be senelio... o čia dar košė pusryčiams! Ji pasikoktėjusi nustūmė šalin dubenėlį.

– Valgyk, širšele, – meiliai tarė motina. Ji nesuprato, kodėl Tjorvenė tokia surūgusi. – Šitokia košė labiausiai patinka Kalėdų seneliui, – pridūrė ji.

– Tada tegul valgo mano košę, – burbtelėjo Tjorvenė. Ji visai niršo ant to senelio, kurio gal visai nėra, o dar nori, kad ji valgytų košę ir krutintų ausis, taigi piktai atšovė:

– Valgyti ir tikėti Kalėdų seneliais – visas vaikų darbas.

Nisė suprato, jog kažkas negerai. Jis dažniausiai nujausdavo, jog Tjorvenei kažkas negerai, ir net atspėdavo kodėl. Ir kai Tjorvenė išpūtusi akis tiesiog paklausė: „Ar yra Kalėdų senelių, ar nėra“, jis žinojo, kad Kūčių vakaras jai visai nublanks, jeigu taip pat tiesiai ir atvirai atsakys: „Ne, nėra!“

Užtat jis parodė jai seną medinį dubenėlį, kurį dar jo paties bobutė turėjo ir kiekvieną Kūčių vakarą, prikrėtusi košės, išnešdavo lauk Kalėdų seneliui.

– Klausyk, o jeigu ir mes pamėgintume, – pasakė Nisė. – Imkim ir padėkim tavo košę su dubenėliu už durų Kalėdų seneliui.

Tjorvenė staiga nušvito, rodos, kad joje kas įžiebė Kalėdų žvakutę. Aišku, yra senelių, jeigu tėčio bobutė tikėjo! Ir kaip smagu, kad jų yra, o Kūčių vakarą slapčiom atsėlina į kiemą! Kaip gerai, kad jie mėgsta košę, nereikės dabar jos valgyti. Viskas buvo puiku, ir ji tučtuojau papasakos Peliai.

Tačiau tik sutemus rado jį. Visi tada stovėjo ant apledėjusios Dailidės namų prielaukos ir pro sniegą matė įlanka atvažiuojant Kalėdų senelio roges. Jis turėjo žibintą keliui pasišviesti ir visas buvo toks kaip tikras senelis. Važiavo su Jansonų arkliu ir

rogėmis, Tjorvenė tuojau pamatė, bet seneliui juk reikia pasiskolinti arklių, kaipgi atgabens tiek daug dovanėlių.

Netgi Pelia žado neteko. Žiūrėjo išpūtęs akis ir vis labiau glaudėsi prie tėvo. Senelis išmetė ant prieplaukos du dovanėlių maišus – vieną Melkersonams, kitą Grankvistams. Taip mikliai, kaip vyrai kraudavo prekes iš garlaivio, o netrukus rogės dingo tamsoje.

Pelia stovėjo ir galvojo, kaip čia yra su tais seneliais. O kai pamatė Juhaną kvatojant ir merkiant Nikiui, jam kone pikta pasidarė. Argi jie iš tikrųjų mano, jog jis toks mažvaikis, kad galima visaip mulkinti? Bet ir nesvarbu, kokie tie seneliai, vis tiek linksma, o kaip nuostabu stovėti tamsoje, klausytis žvangučių skimbčiojimo ir žiūrėti į žibinto atšvaitą, dingstantį toli įlankoje. O čia dar visas maišas Kalėdinių dovanėlių.

Ir apskritai kaip nuostabu būti Pelia šiomis žiemos dienomis Varnų saloje. Malina žiūrėjo, kaip jis vaikšto švytėdamas iš laimės, ir sykį vakare, kai jie vieni liko virtuvėje, paklausė, kodėl jam taip linksma. Pelia susirangė ant kanapos šalia, pagalvojo truputį. O tada papasakojo Malinai, kas jam čia patinka.

– Pavyzdžiui... – pasakė jis.

Keltis rytais, kai prisnigta šviežio sniego, ir kasti kelią Šulinio ir malkinės link. Žiūrinėti įvairių paukščių pėdas ant sniego. Kabinėti ant obelių varpas žvirbliams, sniegenoms ir zylutėms. Turėti Kalėdų eglutę, kurią pats padėjai iš miško parsigabenti. Sugrįžti vakare į Dailidės sodybą, prisivažinėjus slidėmis, nusipurtyti sniegą priemenėje, įeiti į vidų ir pamatyti žioruojant viryklę, pamatyti, kaip gražu virtuvėje, kai dega visos lempos. Pabusti rytais, kai dar tamsu, o tėtis jau kuria krosnį. Gulėti lovoje ir žiūrėti, kaip žybčioja ugnis pro krosnies dureles. Kopti vakarais į palėpę ir truputį bijoti, bet tik truputį! Švilpti rogutėmis ledu iki pat garlaivių kelio ir taip pat truputį būgštauti. Sėdėti virtuvėje ir šnekučiuotis su Malina kaip štai dabar, valgyti bandeles su cinamonais ir gerti pieną, ir ničnieko nebijoti. Ir dar – sėdėti veršelių garde Jansonų tvarte ir kalbėtis su Joke, tai turbūt užvis smagiausia.

– O ar girdėjai, kad šianakt lapė vėl pasičiupo Jansonų vištą? – paklausė Malina.

Šitos lapės ir bijojo Pelia. Jau du vakarus ji buvo atėjusi vogti Jansono vištą, o jeigu ji neša vištas, gali ir triušius išsinešti, baisu ir pagalvoti. Visur toji lapė siautėjo. Aišku, jinai ir Tjorvenės košę sušveitė, nors Tjorvenė manė, kad senelis. Kaip Malinai atroda, paklausė Pelia.

– Gal lapė, o gal ir senelis, – atsakė Malina.

Ilgai tą vakarą Pelia negalėjo užmigti baimindamasis dėl savo triušio. Tiesa, Jokė veršelių garde, bet lapės juk nežmoniškai gudrios, nežinia, ką jos gali sugalvoti alkanos būdamos, kai sumano įsibrauti pas vištas ar triušius?

Lapes reikia iššaudyti, pagalvojo Pelia. Šiaip jis niekada nebuvo toks žiaurus, bet šį sykį, gulėdamas lovoje, matyte matė, kaip lapė išlindo iš savo olos ganykloje ir sėlina per sniegą Jansonų tvarto link. Pelia net prakaitas ėmė mušti, ir visą tą naktį jis miegojo neramiai.

Kitą rytą jis netyčia susitiko Bjorną, kuris grįžo iš miško ką tik nusišovęs zuikį. Pelia užsimerkė, kad nereikėtų į jį žiūrėti... vargšas zuikelis, kodėl Bjornas jo vietoj negalėjo nušauti tos kvaisos lapės? Dėdė Jansonas labai apsidžiaugtų, jei jis taip padarytų. Ir Bjornui taip atrodė, kai sužinojo, kas čia dedasi.

– Tą pasiutlapę mes nuknakysim. Pasakyk Jansonui, kad aš šianakt pabandysiu.

– Koku metu išeisim? – nekantriai paklausė Pelia.

– Ar mes? – atsakė Bjornas. – Tu niekur neisi. Gulėsi savo lovoje ir miegosi.

– Aišku, nemiegosiu, – pasakė Pelia.

Šitaip jis pasakė ne Bjornui, o Jokei truputį vėliau, mat jokė tuo ir buvo nuostabus, kad niekad neprieštaraudavo.

– Nenusigąsk, jei šianakt išgirsi šaudant, – pasakė Pelia. – Juk aš būsiu prie tavęs, gali nesirūpinti.

Jis taip ir padarė. Bet kiek nedaug trūko, kad būtų sulaužęs savo pažadą Jokei! Kaip jam pavyko išgulėti užsimerkus ir neužmigti, kol Juhanas su Nikiu ėmė pūsti į akį! Ir kaip jis prasmuko pro virtuvę... kai tėtis su Malina sėdėjo prie židinio didžiajame kambaryje, atsidarę duris į virtuvę. Stebuklas, kad jie jo negirdėjo.

O paskui, sprukti į naktį, mėnesieną ir dumti vienų vienam per pusnis. Nubėgti į tamsų tvartą, kuriame ne itin buvo jauku tokį metą. Įsėlinti patyliukais ir drebėti, kad Bjornas nepamatytų, taip, drebėti kaip reikiant, kol prieis prie Jokės. „Joke, mažuti, juk matai, kad aš vis tiek atėjau!“

Tvarte naktį labai įdomu. Tylu, karvės miega, bet visokių garsų girdėti. Retkarčiais subilkši sietas, jei kokia karvė pasimuisto. Protarpiais išsigandusi sukladuoja višta, lyg lapę sapnuodama. Kartkarčiais Bjornas skimbteli šautuvu ar ima patyliukais švilpauti savo slėptuvėje. Mėnulis šviečia pro langelį, ant aslos driekiasi mėnesienos

takas, juo atitykina tvarto katė. Bet tuoj vėl dingsta tamsoje, ir tik dvi geltonos akys žybsi. Vargšės visos tvarto pelės, jei šianakt išlindo iš savo urvų! Ir vargšas Jokė, jeigu čia nebūtų Pelios ir nesaugotų nuo lapių! Jis glaudžia Jokę prie savęs ir jaučia, koks jis švelnus ir šiltas. Ir galvoja, ar greit čia kas bus. Gal dabar, kaip tik dabar lapė išlindo iš savo olos ir sėlina per sniegą prie Jansono tvarto?

Šiaip ar taip, bet kaip tik dabar Melkeris nueina apkamšyti savo sūnų. Pelios lovoje neberanda, tik lapelį popieriaus, ant kurio didelėmis spausdintomis raidėmis užrašyta:

ISĖJAU ŠAUDYTI LAPIŲ JANSONUI

Melkeris nunešė lapelį Malinai.

– Ką tu galėtum pasakyti? Ar valia Peliai vidurnaktį „šaudyti lapės Jansonui“?

– Aišku, nevalia, – nedvejodama pritarė Malina.

Besėdint veršių garde apsikabinus šiltą triušį, suima miegas. Pelia vos vos laikos, bet staiga krūptelėja. Girdi, kaip Bjornas užsitaisto šautuvą, mato jį mėnesienoje prie langelio, mato, kaip pakelia šautuvą ir nusitaiko... Tuoj... tuoj lapė išlīs į palaukė ir bemat jai bus galas, baigsis jos gyvenimas, nebesugrįš daugiau į savo olą ganykloje – ir čia bus Pelios darbas, nes jis taip sumanė!

Klykdamas Pelia numeta šalin triušį ir puola prie Bjorno.

– Ne, ne, nešauk!

Bjornas net žaibus svaido iš pykčio.

– Ką tu čia veiki? Eik šalin! Turiu šauti!

– Ne, – spiegia Pelia, įsitvėręs jam į koją. – Nereikia! Tegul ir lapės gyvena.

Ir jokiai lapei nelemta šianakt žūti dėl Pelios. Ir nematyti lapių mėnesienoje. Tik pasirodo Malina su slidėmis. Bjornas išbąla, o jeigu jis būtų pykstelėjęs, jeigu Pelia nebūtų jo sulaikęs!

– Labai gerai, kad tu atšliuožei, – pasakė Pelia Malinai, vėl atsigulęs į savo lovą. Jis prižadėjo jai niekad daugiau neiti į naktinę lapių medžioklę, o Malina nuramino jį, kad lapė negali pasičiupti Jokės, kol šis tupi savo garde.

Tačiau Pelia vis tiek suko galvą. Ir toji mintis jam buvo kone baugesnė už lapę.

– Malina, – paklausė jis. – Ar tu tekėsi už Bjorno? Malina juokdamasi pabučiavo jam į žandą.

– Ne, netekėsiu, – tvirtai atsakė ji. – Lapė nepasičiuops Jokės, o Bjornas nepasičiuops Malinos, kol mes visi būsim vienam garde.

O kitą dieną Pelia visai užmiršo savo rūpesčius. Mat ant ledo ties Grankvistų prieplauka buvo baigtas taisyti rogučių maniežas. Kiekvienais metais, kai tik prieplauka užšaldavo, Nisė Grankvistas įrengdavo rogutėms maniežą. Taip darė jo tėvas jam, nuo neatmenamų laikų Varnų saloje žiemą vaikai sukdavosi rogutėmis ant ledo.

– Kodėl nepasirūpinus, jeigu toks smagumas, – pasakė Nisė.

Ir Melkeris jam pritarė. Jis pats džiūgavo labiau už savo vaikus, skriedamas rogutėmis, o kai visi paskui sugrįžo namo raudonais kaip žieminiai obuoliukai skruostais, Malina pavaišino juos virta menke su garstyčių padažu.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip jaučiasi Tjovernė ir kodėl?
2. Mama, supratusi, kad dukrai dėl kažko neramu, papasakoja apie seną Kalėdų paprotį. Ar teko apie tokį girdėti? Kokių Kalėdų papročių žinote. Pasidalinkite su draugais.
3. Kodėl Pelia „neteko žado“? Ar pradeda tikėti Kalėdų seneliu? Kodėl?
4. Kas džiugina Pelią Varnų saloje žiemą?
5. Peliai labai patinka rūpintis gyvūnais. Triušis Jokė yra jo augintinis. Išgirdęs, kad tvartuose lankosi lapės, rimtai susirūpina. Papasakokite, kaip berniukas saugo savo augintinį.
6. Varnų salos gyventojai laikosi tradicijų. Viena jų – pasivažinėjimas rogučių maniežu. Suraskite ir raiškiai perskaitykite ištrauką, kaip salos gyventojai džiaugiasi žiemos pramoga.
7. Pasirinkite labiausiai patikusį epizodą ir pasiruoškite jį atpasakoti. Aptarkite, kam įtaigiausiai sekėsi pasakoti.

Apibendriname

1. Skaitytoje ištraukoje buvo kalbama apie giminės medį. O gal ir jums gimęs buvo pasodintas medis? Gal jūsų sodyboje toks auga? Pasidalinkite savo medžiais, gal ir nuotraukų parodą surenkite. Būtinai prie nuotraukos parašykite trumpą istoriją, tada tas medis bus jau ne paprastas medis, o GIMINĖS MEDIS.
2. Mūsų tautosakoje yra daug gražių patarlių apie namus. Suraskite tokių, jas aptarkite.
3. Varnų saloje linksma ne tik vasarą, bet ir žiemą. Papasakokite apie savo smagius užsiėmimus vasarą ir žiemą (dirbkite grupėmis, pasirinkite įdomiai pristatyti savo pramogas).
4. Yra sakoma, kad ne vieta puošia žmogų, bet žmogus vietą. Ar tikų iš posakis Dailidės sodybos gyventojams? Kodėl taip manote?
5. Aptarėme tik dvi šios knygos ištraukas. Tikimės, kad perskaitysite visą knygą. Astrida Lindgren yra sakiusi, kad stebuklus kuria vaikai, kada skaito knygas. Kurkite stebuklus.
6. Rašytoja Astrida Lindgren 1958 m. buvo apdovanota Hanso Kristiano Anderseno medaliu (Tai reikšmingiausias tarptautinis vaikų literatūros apdovanojimas, dar vadinamas „mažuoju Nobelium“.) Pasidomėkite šios rašytojos gyvenimu ir kūryba. Gal suruoškite popietę, kurioje susitiktų jums patikusių rašytojo kūrinių personažai, kuriais pavirstumėte. Tik reikėtų susitarti, kas kokį personažą pristatysite ir kaip.

Apibendriname temą „Vaikystės patirtys: nuo Tavęs daug priklauso“

1. Apibrėžkite, kas yra vaikystė. Remkitės skaitytais kūriniais.
2. Kurių kūrinių kurie veikėjai jums labiausiai patiko? Kodėl?
3. Kokią skaitytų kūrinių personažų patirtį pavadintumėte džiugia, o kokią – skaudžia?
4. Kas aptartų kūrinių veikėjus pamokė svarbių gyvenimo tiesų?
5. Kada vaikas jaučiasi saugus? Remkitės aptartais kūriniais.

Pasvarstykite

- Kada vaikai yra laimingi?
- Kaip vaikus galima nudžiuginti?
- Ar galėtumėte teigti, kad žmogų labiausiai apsaugo šeima?
- Kas yra geras draugas?

Apie ką norėtumėte parašyti?

Pirmiausia perskaitykite Karolio ir Luko pastabas apie tai, kaip jie rašytų rašinį „Pas senelius kaime“.

Ižanga: „Mano seneliai gyvena Sudeikiuose, prie Alaušo ežero. Ten aš būnu kiekvieną vasarą kokias penkias savaites. Man ten labai gera.“

Temos plėtojimas: supažindinčiau, ką veikia senelis ir močiutė. Papasakočiau, kuo jie rūpinasi. Turi tris avis, šunį. Bet jie visada padeda ir žmonėms, kai jiems atsitinka kokia nelaimė. Papasakočiau apie vieną tokią pagalbą.

Man atrodo, turiu kalbėti ir apie save: ką aš ten veikiu. Rašyčiau, ko išmokstu iš savo senelio ir močiutės.

Apibendrinčiau taip: „Mano seneliai rūpinasi ne tik gyvūnais, bet ir žmonėmis. Būdamas kaime mokausi iš jų: kaip reikia prižiūrėti namą, kaip reikia rūpintis gyvūnėliais. Taip pat pratinuosiu padėti žmonėms, kai jiems atsitinka kas nors negero.“

Karolis

1. Mano seneliai kaime turi žemės, katę ir šunį. Kai nuvažiuoju pas juos, mokausi to, ką moka senelis. Be to, mėgstu virti valgyti.

2. Papasakočiau, kaip aš likęs vienas visą dieną sugebėjau gerai tvarkytis. Juk aš daug darbų moku (vardyčiau, kokius).

Tada atėjo kaimynas, tai ir jam padėjau arklį pavedžioti, kai jam reikėjo vagoti bulves.

3. Man pas senelius patinka. Vardyčiau, kas ir kodėl.

Lukas

Kaip jums atrodo, kurio berniuko rašinys bus geresnis? Kodėl taip manote?

O dabar susikaupkite, išsirinkite temą ir parašykite rašinį:

1. Mano šeimos pasakojimai apie vaikystę
2. Kada mums šeimoje būna labai gera?
3. Už ką mes esame atsakingi?
4. Tada supratau, kad pasielgiau negražiai
5. Man gera kitiems padėti
6. Man patinka skaityti apie vaikus

Apie ką nebuvo kalbėta, o kas, Jūsų nuomone, labai svarbu? Gal ir rašinio temą patys sugalvosite?

Įsivertinkite, ko išmokote, ką sužinojote išnagrinėję skyrių „Vaikystės patirtys“

Skaitytojo dienoraštyje baikite šiuos sakinius:

Patiko dirbti grupėje, kai kartu...

Vienam / vienai man buvo smagu...

Pasidalykite savo mintimis su draugais, jas prisiminkite dirbdami kitose pamokose.

Parašykite skaitytojo dienoraštyje laišką patikusiam veikėjui.

Pasidalykite savo mintimis su draugais skyriaus apibendrinimo pamokoje, nepamirškite papildyti savo dienoraščio patikusiomis draugų mintimis.

Pasirinkite patikusį eilėraštį, išmokite jį atmintinai ir padeklamuokite. Gal susirasite jaukią vietą mokykloje, kur jūsų deklamuojami eilėraščiai skambėtų gražiai, bus smagiau deklamuoti negu klasėje.

Turinys

Pratarmė	3
1. Vaikystės patirtys: nuo Tavęs daug priklauso	4
Jonas Biliūnas	5
<i>Jonas Biliūnas. Kliudžiau</i>	9
Julius Kaupas	12
<i>Julius Kaupas. Stirniukas</i>	14
Petras Cvirka	21
<i>Petras Cvirka. Vaikų karas</i>	22
Sigitas Geda	45
<i>Sigitas Geda. Riešutai palei Nerį</i>	
<i>Sigitas Geda. Vaikai kamuoja varnelę</i>	45
Astrida Lindren	50
<i>Astrida Lindren. Mes Varnų saloje</i>	51
Apibendriname temą „Vaikystės patirtys: nuo Tavęs daug priklauso“	61



Informacija – www.llti.lt

Pastabos – knyga@llti.lt

Užsakymai – platinimas@llti.lt

Detalesnė informacija:

Gytis Vaškelis: m. + 370 6 5668203, gytis@llti.lt



Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Į. k. 111955176

Antakalnio g. 6, Vilnius LT-10308